Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 6 (12396) | 1984 чылдың январь 7, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген. | Өртээ 3 көп.

Партияның XIX область конференциязының делегаттарынга изиг байыр!

СЭКП ТК-НЫҢ ПОЛИТБЮРОЗУНДА

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин боттандырары-биле холбашкан чамдык айтырыгларны СЭКП ТК-ның Политбюрозу ээлчеглиг хуралынга чугаалажып көрген.

Партия Төп Комитединиң Пленумунуң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску сессиязының шиитпирлерин болгаш материалдарын чурттуң ажылчы чоннары бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге, ооң камгаланыр аргазын быжыглаарынга чаа-чаа тиилелгелерни чедип алыр дээш демиселдиң дайынчы программазы кылдыр уткуп, хүлээп алганын хуралга демдеглээн.

Политбюронуң ажыл-чорудулгазын, партияның болгаш күрүнениң социал-экономиктиг политиказының, совет улустуң чаагай чоруун улам ыңай бедидериниң кол айтырыгларының талазы-биле СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андроповтуң Пленумга чугаазында айыткан үнелээшкиннерни болгаш түңнелдерни Пленумнуң киржикчилери бир эп-сеткилдиг чүүлдүг деп көрген. Ооң-биле чергелештир хөй саналдар болгаш сүмелер Пленумнуң киржикчилериниң боттуг, шүгүмчүлекчи характерлиг чугааларынга айыттынган, улус ажыл-агыйының хөй адырларының ажылы-биле, эргелеп башкарарының системазын сайзыраңгайжыдары, бар курлавырларның ажыглалын экижидери, четпестерни чайладыры-биле холбашкан чугула айтырыгларны тургускан. СЭКП ТК-ның Пленумунга чугаалаан сүмелерниң болгаш саналдарның чугула ужур-дузазын барымдаалавышаан, чер-черниң партия органнарының киржилгези-биле чугаалажып көөр, оларны боттандырар талазы-биле практиктиг эргежок чугула хемчеглерни алыр кылдыр ук сүмелерни болгаш саналдарны ССРЭ-ниң хамаарышкаң министерстволарынче болгаш ведомстволарынче чорудар дугайында шиитпирни Политбюро хүлээп алган.

Чедип алдынган темпини салбайн, чаа чылдың баштайгы хүннеринден бээр ажылды эки эгелеп алгаш, планныг даалгаларны хажык чокка күүседирин хандырар болгаш оларны ажыр күүсединиң бүгү аргаларын ажыглаар дээш социалистиг чарышты улам калбартыр дугайында эш Ю. В. Андроповтуң салган сорулгаларының чугулазын СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга база катап демдеглээн. Ону боттандырарда ажыл-агый чорудулгазының деңнелин бедидерин, эртем-техниктиг депшилгени дүргедедирин, бүдүрүлге күчүлерин, материалдыг, күш болгаш саң-хөө курлавырларын улам долу ажыглаарын, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрерин, өртек-үнени чиигедирин, бүдүрүлге болгаш тудуг бүрүзүнге, ажыл-агыйжы организация бүрүзүнге камналга чурумун күштелдирерин кол чүүлдер кылдыр көөр.

Ниити билигниң школа-интернаттарынга, уруглар бажыңнарынга болгаш интернат хевирлиг өске-даа албан черлеринге кижизиттирикчилерни өөредип өстүрериниң байдалдарын экижидеринче угланган саналдарны СЭКП ТК-ның Политбюрозу чугаалашкан болгаш чүүлдүг деп көрген. Ылангыя, бот-иелерни болгаш айда ниити ортумак орулгазы өг-бүлениң кежигүн бүрүзүнге онааштыр алырга, 60 рубль четпес өг-бүлелерни оларның ажы-төлдерин школа-интернаттарга тургусканы дээш төлевирден хостаары көрдүнүп турар. Интернаттарның кижизиттирикчилериниң идик-хеп болгаш инвентарь-биле хандырылгазын экижидерин төлевилеп, а ол ышкаш школа-интернаттарга болгаш уруглар бажыңнарынга уругларга улам таарымчалыг байдалдарны тургузарының өске-даа хемчеглерин ап чорудар. Миллион хире уругларның эрге-ажыынга хамааржып турар ол хемчеглерни боттандырарынга 40 миллион хире рубль түңнүг немелде акша-хөреңгини тускайлап бээр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчызы А. С. Баркаускас баштаан совет делегацияның Аргентинага чорааның дугайында информацияны дыңнаан болгаш ол чурт-биле кайы-кайызынга-даа ажыктыг чаагай харылзааларны улам ыңай хөгжүдериниң чугулазын демдеглээн.

СЭКП ТК-ның Политбюрозунуң хуралынга чурттуң иштики амыдыралының болгаш Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының өске-даа чамдык айтырыгларын чугаалашкан болгаш оларга хамаарыштыр шиитпирлерни хүлээп алган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының сески сессиязы

ХАМЫКТЫҢ МУРНУНДА—ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ

Тайбыңның ленинчи принциптеринге шынчы бистиң чуртувус экономиктиг болгаш социал депшилгениң оруу-биле бүзүрелдиг бурунгаарлап турар. ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын улам ыңай хөгжүдериниң болгаш чоннуң чаагай чоруун бедидериниң кол угланыышкыннарын СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлеринге болгаш СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Ю. В. Андроповтуң чугаазынга тодаргай айыткан.

1984 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң чоокта чаа болуп эрткен сессиязы бадылаан болгаш чурттуң бюджедин хүлээп алган. Хөй националдыг Төрээн чуртувустуң күчү-шыдалын улгаттырарынга болгаш ооң камгаланыр аргазын быжыглаарынга эргежок чугула бүгү чүүлдерни ында айыткан. Планнарны соңгаарладып болбас база перспективтиг сорулгаларны күүседирин совет кижилер боттарының патриотчу хүлээлгези кылдыр санап турар.

Бүгү чоннуң тургузукчу херээнге улуг салыышкынын Россия Федерациязының ажылчы чоннары киирип турар. Күрүнениң ниити планнарын барымдаалап көрген Совет Россияның чаа сорулгаларын, 1984 чылда ооң планын болгаш бюджедин РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының сески сессиязы тодаргайлап доктаадыр. Сессия январь 6-да Кремльдиң Улуг ордузунга ажыттынган.

Эштер **Г. А. Алиев, В. И. Воротников, В. В. Гришин, А. А. Громыко, М. С. Соломенцев, Н. А. Тихонов, Д. Ф. Устинов, К. У. Черненко, В. И. Долгих, В. В. Кузнецов, Б. Н. Пономарев, М. В. Зимянин, И. В. Капитонов, Е. К. Лигачев, К. В. Русаков, Н. И. Рыжков** оларны депутаттар болгаш аалчылар бут кырынга туруп келгеш, үргүлчүлелдиг адыш частаашкыны-биле уткаан.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Даргазы **Н. М. Грибачев** сессияны ажыткан.

Сессиялар аразында үеде мөчээн депутат Н. О. Кулагинаның тураскаалының сактыышкын ёзулалын чыылганнар кылган.

Немей чаа соңгуткан депутаттарның бүрүн эргелерин хүлээп көөр дугайында мандат комиссиязының илеткелиниң талазы-биле докладды сессияга хүлээп алган. Комиссияның даргазы **Н. Н. Пономарев** илеткел кылган.

Сессияның хүн айтырыгларын болгаш ону эрттирериниң чурумун бир үн-биле бадылаан. РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчыларын соңгуур дугайында, 1984 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында болгаш 1983 чылда план күүселдезиниң дугайында, 1984 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1982 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында, РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында айтырыгларны сессияның чугаалажып көрүүшкүнүнге киирген.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының оралакчыларынга депутаттар — Татар АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы А. Б. Багаутдинов Соңгу-Осетин АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Т. Б. Сабанов олар бир үн-биле соңгуттурган.

1984 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында болгаш 1983 чылда план күүселдезиниң дугайында РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, РСФСР-ниң Күрпланының даргазы депутат **Н. И. Масленников** илеткел кылган.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болуп эрткен сессиязының шиитпирлеринге сорук кирген бүгү чоннуң политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүнүң байдалында РСФСР-ниң Дээди Совединиң сески сессиязы болуп эртип турар-дыр деп, оратор чугаалаан.

1984 чылда республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының төлевилели СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партия Төп Комитединиң ооң дараазындагы Пленумнарының шиитпирлерин улам ыңай боттандырарынче угланганын илеткелчи демдеглээн болгаш 1983 чылда планның эң чугула даалгаларының күүсеттинген түңнелдеринге доктааган.

Продукцияны сайгарар болгаш кылыгларның эң чугула хөй хевирлерин бүдүрер талазы-биле чыл планын республиканың үлетпүрү хуусаа оетинде күүсеткен. 1982 чылдаазы-биле деңнээрге үлетпүр бүдүрүүшкүнүнүң хемчээли 3.6 хуу улгаткан. Ол дээрге планда көрдүнгенинден бедик болуп турар. Ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыы бедээн. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң өзүлдезиниң 1982 чылдаазындан бедик темпилери чедип алдынган, ооң күсели-биле национал орулганың немей өзүлдезиниң 93 хуузун хандырган.

Россия Федерациязының көдээ ажыл-ишчилери Аъш-чем программазын күүсединиче күженииишкиннерин угландырган. 1983 чылда көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязы 1982 чылдаазынга деңнээрге, 3 миллиард рубльге көвүдээн.

1983 чылда чедип алдынган чогумчалыг түңнелдерни РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглевишаан, РСФСР-ниң улус ажыл-агый хөгжүлдезинде шиитпирлээр ужурлуг дыка улуг айтырыглар бар деп санап турар. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, чиг-этти, материалдарны, одаар чүүлдү, электроэнергияны камнаарынга, кол фондуларны болгаш бүдүрүлге күчүлерин ажыглаарын экижидеринге, эртем-техниктиг депшилгениң чедиишкиннерин шиңгээдип нептередирин дүргедедиринге курлавырларны ам-даа ыракта чедир ажыглавайн турар.

Күрүне планының төлевилелинде айыткан темпилер болгаш пропорциялар экономиканы хөгжүдер, эрткен чылдың чогумчалыг угланыышкыннарын быжыглаар талазы-биле партияның айыткан сорулгаларынга дүгжүп турар деп, илеткелчи чугаалаан. Бо чылдың планының эң чугула, кол сорулгаларынга ол база доктааган.

РСФСР-ниң национал орулгазы 1984 чылда 4.2 хуу улгадыр. Национал орулганың бүгү немелде өзүлдези улустуң амыдыралының деңнелин бедидеринге ажыглаттынар. Үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээлиниң өзүлдезин 3.5 хуу кылдыр планнап турар.

Агроүлетпүр комплекизин хөгжүдериниң даалгазы СЭКП ТК-ның май (1982 ч.) Пленумунга хүлээп алган Аъш-чем программазынга дүгжүп турар. Көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязын эрткен чылга деңнээрге, 5 хуудан ажыр көвүдедирин көрген болгаш 65.4 млрд. рубль чедирер.

Планда улуг кичээнгейни ниитилел бүдүрүлгезиниң ажыктыг чоруунче, ооң өзүлдезиниң интенсивтиг факторларын ажыглаарынче угландырган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң күсели-биле үлетпүр бүдүрүлгезиниң немелде өзүлдезиниң 90 ажыг хуузун, көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязының бүгү улгалыышкынын, тудуг-монтаж ажылдарының болгаш чүък саарылгазының немелде өзүлдезин чедип алырын көрүп турар. Ол бүгүнү улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга эртем-техниктиг чедиишкиннерни калбаа-биле ажыглап тургаш чедип алыр.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн планда көрдүнгенинден ажыр 1 хуу бедидерин болгаш продукцияның бот-үнезин 0.5 хуу немештир чиигедирин Россияның күш-ажылчы коллективтери партияның немелде даалгазы деп көрүп турар.

Үлетпүр талазы-биле планны ажылдап кылып турарының үезинде улус ажыл-агыйының — бүдүрүлгениң чепсек-херекселдеринге база чоннуң хереглел бараанарынга оларның негелдезин эң долузу-биле хандырарынче кол кичээнгейни салган.

Партия ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «1982—1985 чылдарда чонну хереглел бараанары-биле хандырарын экижидериниң талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаалында болгаш РСФСР-ниң мооң мурнундагы сессиязының шиитпирлеринде айыттынган сорулгаларны 1984 чылдың планында барымдаалап көрген. Чоннуң хереглел бараанарын бүдүрүп үндүрерин эрткен чылдыы-биле деңнээрге, 4.7 хуу көвүдедир болгаш 178 млрд. рубль (үүрмектеп садар өртектер-биле) чедирерин көрген.

Амгы үеде чоннуң хереглел бараанарын бүдүрерин болгаш чоңга ачы-дуза чедирериниң системаларын хөгжүдериниң комплекстиг программазын ажылдап кылып турар деп, илеткелчи чугаалаан. 1984 чылдың даалгалары ол программаның база бир чарылбас кезээ боол кирер.

Министерстволар болгаш ведомстволар, автономнуг республикаларның Министрлер Чөвүлелдери, улус депутаттарының Советтериниң күүскомнары чоннуң хереглел бараанарын кылып үндүрерин көвүдедирин чедип алыры, оларны бүдүрүп үндүреринге «А» бөлүктүң адырларының бүдүрүлгелерин хаара тудары эргежок чугула боол турар.

Илеткелчи ооң соонда Россияның агроүлетпүр комплекизин хөгжүдеринге тодаргайы-биле доктааган. Көдээ ажыл-агыйының ниити продукциязы эрткен беш чылдың ортумак хемчээли-биле деңнээрге, 14.4 хуу улгадыр. Көдээ ажыл-агый культураларының дүжүткүрүн бедидерин база көрүп турар.

Мелиорацил тудуушкуну калбак хемчээлдиг кылдыр үргүлчүлээр. Суггарар 279 муң гектар болгаш кургаткан 316 муң гектар черлерни ажыглалга киирерин планнап турар.

РСФСР-ниң Кара эвес хөрзүннүг зоназын моон-даа соңгаар чаартырынче, ол зонаның көдээ ажыл-агыйының болгаш агроүлетпүр комплекизиниң өске-даа адырларының ажыктыг чоруун бедидеринче угланган хемчеглерни көрген. Төп ка-

(Уланчызы 3-кү арында).

Дүүн партияның область конференциязының делегаттары Коммунистиг партияның болгаш Совет күрүнениң үндезилекчизи В. И. Ленинниң адын эдилээн Кызылдың төп шөлүнге чыглып келгеннер. Олар кызыл лента-биле кожаа-

В. И. ЛЕНИНГЕ ТУРАСКААЛГА

лаан өгээн гирляндыларны Владимир Ильичиниң тураскаалынга оркестрниң байырымныг хөгжүмүнүң адаа-биле барып салганнар.

Ук байырымныг ёзулалга республиканың болгаш Кызыл хоорайның партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының удуртукчулары, хөй-нииити организацияларының төлээлекчилери киришкеннер.

* * *

Дүүн кежээ хөгжүм-шии театрынга партияның XIX область конференциязының делегаттарынга артистер болгаш бот-тывынгыр урал чүүлдүн киржикчилери концерт көргүскеннер.

ЧУРУКТА: партияның XIX область конференциязының бөлүк делегаттары.
Ю. КОСАРЬКОВТУҢ фотозу.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин деткип тур бис

КӨРГҮЗҮГЛЕРНИ УЛАМ ЭКИЖИДЕР

Чаа чылдың мырыңай бүдүүзүнде аалывыска совхоз директору Б. Баткар халдып келди. Өгже кирип орала:

— Аңчы Далайович, Чаа чыл-биле! Чаа-чаа чедиишкиннер-биле! Мону көр, бээр дыңва! —дээш, бодунуң экелген солунун номчуй берди. «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле шаңнатканымны ынчаар билип алдым. Белек-оол Чоодуевич ынчан мынчаар чугаалады.

— Мооң мурнунда «Күш-ажылчы эрес-маадырлыг чорук дээш» медаль база алдың. Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны хүндүлүг адың база бар-дыр. Ам-даа эки тудуп көрем, ылаңгыя чедип алган көргүзүглериңни черле кудулатпа!

Ону дыңнааш СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң чугаазын сактып келдим, ол мынча дээн болгай: «Ам эң чугула чүве болза, чедип алдынган темпини, ажыл-херектерде тывылган эки чүүлдерни чидирбези, боттуг эки чорудулгаларны улам идепкейлиг хөгжүдери болур». Бо сөстерни ажыл-ишке удуртулга болдурар ужурлуг бис.

Ниитиниң малын үжен дөрт чыл малдап келдим. Бо үениң дургузунда чонумга болгаш күрүнемге шыдаар шаам-биле бараан болуп чор мен. Чүс хойга онааштыр чүстен эвээш хураган алганым ховар. Бо хүннерде хоюмнуң төрүп турар байдалын көөрүмге, Совет Тываның 40 чыл оюнга база-ла чедиишкиннииг ужуражыр аргам бар. Ынчангаш он бирги беш чылдың дөрткү чылында төрүүр чүс хойга онааштыр 102 хураганны совхозумга доруктуруп бээрин немей хүлээндим.

А. БЫЗААКАЙ,
Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны, «Кызыгаар» совхозтуң хойжузу.

КҮҮСЕДИР БИС

Партия ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин, СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң чугаазы-биле бистиң суггатчы звенонуң кежигүннери улуг сонуургал-биле таныжкаш, партияның иштики болгаш даштыкы политиказын бир эп-сеткилдиг чүүлдүгзүнүп деткээш, ында совет улустуң мурнунда салган сорулгаларны күүседир дээш кажар дакпыр күженииишкинниг ажылдаарын хүлээнген.

Көдээниң ишчилери мал кыштаглаашкынын, часкы тарылганы чедиишкинниг эрттирери, чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, шөлдерниң болгаш фермаларның продукциязын бүдүрерин көвүдедиринге база бир базымны кылыры эргежок чугула боол турар деп, эш Ю. В. Андропов чугаазында айыткан. Ол айтыышкынны күүседир дээш часкы хову ажылдарынга белеткелди Сүт-Хөлде «Алдан-Маадыр» совхозтуң механизаторлары, тараажылары бо хүннерде хыйамчалыг чорудуп турар. Техниканы кыска хуусаада шынарлыг септээр болгаш ооң ажыглалын экижидер сорулганы салган бис. Ажыл-агый четчир саңныг, эки шынарлыг үрезинни уруп алган, ону чажар шынарынга чедир арыглаар.

Совхоз эрткен чылын бир гектардан ортумаа-биле 14 центнер дүжүттүг ажаап алган, бистиң звенонуң кежигүннери боттарының үлүүн аңаа киирип, багай эвес ажылдаан.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин күүседири-биле бо чылын бир гектардан 18 центнерден эвээш эвес дүжүттүг өстүрер хүлээлгени бистиң звено алган, ону күүсединиң аргалары бар.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ,
партияның область конференциязының делегады, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи, суггатчы звенонуң удуртукчузу.

БУЗУЛБАС БЛОКТУҢ КАНДИДАТТАРЫ

Социалистиг улусчу эргелчагырганы улам сайзырадыр, коммунистерниң болгаш партия кежигүнү эвестерниң блогун быжыглаар дээш лозуңнуң адаа-биле чуртта соңгулда кампаниязы улам-на калбарган. Соңгулда участоктарын бүгү чер болганда тургускан, участоктарның соңгулда комиссияларының составынга төлээлекчилерни дешшидери үргүлчүлеп турар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң депутадының кандидады кылдыр Краснодар крайның Усть-Лабинск районда «Кубань» колхозтуң бригадири **Михаил Иванович Клепиковту** Кропоткин соңгулда округундан ол колхозтуң ажыл-ишчилериниң хуралы дешшиткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң депутадының кандидады кылдыр Плесецк соңгулда округундан Архангельск областа «Онегалес» ыяш белеткээр бүдүрүлге каттыжыышкынының салбыры — Хайнозерск ыяш ажыл-агый чериниң чолаачылар бригадири **Леонид Федорович Гусельниковту** ол ажыл-агый чериниң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары адааннар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге соңгулдалар талазы-биле Гусь-Хрусталь соңгулда округундан депутаттың кандидадынга мурнакчы бригадир **Галина Ивановна Кравченкону** дешшидер деп Владимир областа «Пионер» күрүксаажылга заводунуң коллективи шиитпирлээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединиң депутадының кандидадынга Ленин соңгулда округундан Воронежтиң «Электросигнал» бүдүрүлге каттыжыышкынының коллективи механика-эптелге ажылдарының слесары **Нина Митрофановна Боеваны** дешшиткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Ершовск соңгулда округундан депутаттың кандидады кылдыр Саратов областың Краснопартизанск районда «Вперёд» колхозтуң саанчызы **Раиса Андреевна Аннушкинаны** ол колхозтуң ажыл-ишчилери дешшиткеннер.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Ленин соңгулда округундан депутаттың кандидады кылдыр Совет херээженнер комитединиң даргазы, Совет Эвилелиниң Маадыры, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы **Валентина Владимировна Терешкованы** Ярославльдың «Красный Перекоп» техниктиг пөс-таавы комбинадының ажылчыннары бир үн-биле адааннар.

Воркутаның бажың тудуунуң комбинадының коллектив хуралы ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Печораның соңгулда округундан депутаттың кандидады кылдыр комбинаттың штукатур - маляры **Светлана Ивановна Абросимованы** дешшидерин шиитпирлээн.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Эвилел Совединге Якутскиниң соңгу талакы соңгулда округундан депутаттың кандидадынга Якут АССР-ниң В. И. Ленин аттыг совхозунуң хойжулар бригадазының бригадири Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **Екатерина Иннокентьевна Новгородованы** ол ажыл-агыйның ажыл-ишчилери дешшиткен.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге Брест соңгулда округундан депутаттың кандидадынга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, ССРЭ-ниң Эртем болгаш техника талазы-биле күрүне комитединиң даргазы **Гурий Иванович Марчукту** дешшидерин Брестиң газ-аппаратура заводунуң ажылчыннары, инженер-техниктиг ажылдакчылары болгаш албан-хаакчылары шиитпирлээн.

Олар—партияның область конференциязының делегаттары

ДЕПШИЛГЕЛИГ АРГА-БИЛЕ

— Кажан хемчээдип кедир мен. Мээң кудамга чедир костюм белен болур ирги бе?— деп, аныяк оол арай ыядыксап, быжыкчы Людмила Борисовна Изместьевадан айтырган.

— Ол үеге чедир шуут белен болур. Ам хемчээвес бис, ажырбас — деп, ол харыылаан.

Чагыкчы баштай дадагалзап-даа турганы чадавас. Ынчалзажок чараштыр даараан, хевир-сынынга өй, арын-бажынга таарышкан хептн ооң холундан алган кижи ол бодалдардан дораан адырлыр. Шевер быжыкчы хепти караа-биле хемчээр. Хөй чылда ажылдаан, мергежилдиг ажылчын чаңгыс катап ылаптыг кезер.

Эки хеп кижиниң чүгле даштыкы хевирин каастаар эвес, сагыш-сеткилин база көдүрер. «Тувашвейбыт» каттыжышкынының хууда чагыглар хүлээп алыр «Чечек» ательезиниң эр улус хевиниң быжыкчызы Л. Б. Изместьевага та чеже кижи өөрүп четтиргенин илереткен. Он үш чылдарда ажылдап келгеш, ол чагыкчыларның талазындан чаңгыс-даа чеме дыңнап көрбээн. Коммунист кижи өскелерге үлегерлиг, ажылынга кызымак болур-даа ужурлуг.

Ол — каттыжышкында чүгле чаңгыс бедик мергежилдиг быжыкчы болуп турар. Л. Б. Изместьева Тывада бир дугаар хемчээл чокка дааараар депшилгелиг аргаже шилчээн.

Хепти быжарын шынарлыг кылган болза, ону дааравры эптиг. Дуржулгалыг быжыкчының кады ажылдап турары О. А. Бондаренко биле В. А. Коневага удурткан бригадалары эрткен чыл планын 104,4 болгаш 106,5 хуу күүсеткен. Бүдүрүлгениң мурнакчызы хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Ол—Тыва АССР-ниң Дээди судунуң улус төлээлекчизи. Төлептиглерниң бирээзи Л. Б. Изместьеваны коммунистер партияның область конференциязының делегадынга соңгаан.

Н. АНТУФЬЕВА.

ЧУРУКТА: быжыкчы Людмила Борисовна Изместьева.

В. ШАЙФУЛИННИҢ фотозу.

БУРУНГААР КӨРҮҮШКҮН

Эрткен күзүн Бай-Тайга районнуң коммунистерниниң партия конференциязы болуп эртип турда, аңаа санал берген делегаттарның хөй нуруузу районнуң экономиказын хөгжүдеринге, кайы-даа адырга ажыл-агыйны экижидип алырынга хамаарыштыр боттарының үнелиг санал-оналың берип турганнар.

... Индирде ортумак дуртсынныг, чазык арынныг аныяк уруг үнүп келгеш:

— Партия райкомунуң отчёттуг үеде кылып келген ажылын, өске коммунистер-биле бир дөмей, «чүгээр» деп үнелээр саналдыг мен. Ындыг болзажок районнуң удуртур органнары хүлээп алган шиитпирлерниң боттанып алышкынын хынап контрольдавас, кылыр деп дугуруушкан ажылды эчизинге чедирбес боор-дур. Чижээлээрге, Бай-Тал, Шуй, Кара-Хөл суурларга чоннуң чагыын хүлээп алыр комплекстиг пунктуларны тудар дугайында айтырыгны эрткен конференцияның доктаалынга киир бижээп, ооң соонда партия райкомунуң болгаш районнуң кады хүлээп алган шиитпиринге ол айтырыгны база катап тургусканындан бээр ийи чыл эртти. Ол пунктулар ам-даа ажыглалда кирбээн. Ооң аңгыда бистиң эргелелинисте болгаш район төвүнүң өске-даа бүдүрүлгелеринде ажылчыннар чедишпейн турар. Школа дооскананыяктарны ажылга хүлээп алгаш, тускай мергежилге өөредип эгелеп чорда, олар чурттаар бажың чогундан чана бээр боор-дур. Бодувустуң районувустуң суурларындан аныяк ажылчыннарны өөредип албас болзувусса, өске черлерден кайын тывар бис. Ынчангаш районнуң удуртукчулары, совхозтар директорлары, ылаңгыя көдээ Советтер кадрлар белеткелиниң дугайын баш удур көрүп, ону холга алыр болза эки деп саналдыг мен—деп саналдаан.

Тээлиниң амыдырал хандырылга бүдүрүлге эргелелиниң хеп быжыкчызы Вера Ооржаковна Бады саналынга коллективтиң ажыл-ижиниң, моон соңгааргы сорулгаларының дугайын база коллектив кежигүннериниң ортузунда кижизидилге болгаш масса-политиктиг ажылды кандыг янзылыг тургусканының дугайын оон ыңай саналынга чугаалады.

Бо ажылчын хар-назы талазы-биле аныяк кижи. Ынчалзажок ол бүдүрүлгеде чүгле мурнакчыларның эвес, а хоочуннарның, дагдыныкчыларның бирээзинге санаазы берген. Вера Ооржаковнаның алыс чурту Бай-Тал суур. Ол аңаа 8 чыл школазын дооскаш, даараныкчы-быжыкчының мергежилин чедип алган. Оон бээр он чыл ашкан. Бо [illegible] үениң дургузунда ол бодунуң мергежилин доктаамал бедидип, мергежил бедидериниң курстарынга каш удаа өөренип ап турагаш, эргелелде бедик дуржулгалыг кижилерниң бирээзи апарган.

Мурнакчы ажылчынның дугайында чылыг сөстерни ук бүдүрүлгениң директору Бүлчүң Дойнуровна Хеймер-оолдан каш удаа дыңнаан мен.

— Вера Бады бистиң коллективтиң ниити ажыл-херээ дээш доктаамал сагыш салып чоруур кижилерниң бирээзи. Ол ийи уругнуң иези. Бажыңында кылыр ажылы хөй-даа болза, коллективтиң ажыл-амыдыралындан черле чыдып калбас. Херек апарганда кежээлерде артып калгаш, аныяктарны эвилелдээш, чедир кылдынмаан чүүлдерни, дүрген кылыр чагыгларны күүседип, хөй-ниити ажылын-даа уштап-башкара бээр кижи. Ындыг мурнакчыларның ачызында, бистиң бүдүрүлгевис планын болгаш бедиткен хүлээлгезин ай санында ажыр күүседип турар апарган—деп, ол чугаалаар.

Мурнакчы ажылчын бодунуң мергежилинге чыл санында 2—3 аныяктарны өөредип турар. Алыс бүдүжүнден биче сеткилдиг, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг мурнакчы ажылчынны эргелелдиң коммунистери партия эге организациязының секретарынга соңгуп алган.

Бай-Тайганың коммунистериниң ынчан болган отчёт-соңгулдалыг конференциязының соонда болуп эрткен пленумга Вера Ооржаковна Бадыны партия райкомунуң бюро кежигүнүнге база соңгаан.

С. МААДЫ,
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

ЧУРУКТА: В. О. Бады.

ТӨЛЕПТИГЛЕРНИҢ БИРЭЭЗИ

Өвүр районнуң коммунистериниң ноябрьда эрткен конференциязының «Коммунизмче орук» совхозтан келген делегады Күнзеңмаа Намбар-ооловна Монгуш районда макталдыг хойжуларның бирээзи. Ол сөөлгү чылдарда хойдан продукция алырының планныг онаалдаларын болгаш бодунуң социалистиг хүлээлгелерин улаштыр ажыр күүседип келген. Күнзеңмаа Монгуш ниитиниң малын ажаап кадагалаар, малдан хөй продукция алыр, малдың чаш төлүн онча-менди өстүрер талазы-биле мергежээн.

Районнуң мурнакчы малчыны Күнзеңмаа Монгуштуң дугайында чугаалаар мурнунда ооң ада-иези, хоочун малчыннар, Ленин болгаш Октябрь революциязы орденнерниң эдилекчизи Намбар-оол Хенче-Караевичиниң, Күш-ажылдың Кызыл Түк орденниң эдилекчизи Анайбан Одай-Сүрүновнаның дугайында каш с-- чугаалавас арга чок. Оларның үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдап, малдан продукция алыр талазы-биле бедик көргүзүглерни чедип ап келгенин чазактың бедик шаңналдары сөс чокка херечилеп турар. Олар уругларын малга ынак болурунга, чылдың аңгы-аңгы үелеринде ону канчаар ажаап-карактаарынга, чаш хураганнарны өстүрерниң аргаларынга өөреткен. Оларның уруглары шуптузу малчынның школазын хире-шаа-биле эрткеннер. Ынчангаш малчын кижи, эмчи, зоотехник, повар, аңчы кижилерниң мергежилдериниң чамдык чүүлдерин ажыглап билиринден аңгыда, агаар-бойдустуң «аажы-чаңын», «аак-кээгин» база тодарадып билир болуру чугула деп чүвени эки билирлер. Оларның оглу Владимир Алтай крайның Барнаул хоорайда көдээ ажыл-агый институдунуң үш дугаар курузунда өөренип турар.

Күнзеңмаа Намбар-ооловна мынчаар чугаалап турар:

— Ажыл-биле чугаалаарга, мен бо оруумну ада-иемниң ачызында шилип алган мен. Сөөлгү чылдарда чедип ап турар эвээш-биче чедиишкиннер-даа оларның ачызы деп бодап чоруур кижи мен.

Күнзеңмаа Намбар-ооловна Монгуш сөөлгү үш чылда төрүүр чүс хойдан-на 100-тен 109 чедир хураганнарны бодунуң совхозунга өстүрүп берген. Бо көргүзүглерни ол моон соңгаар-даа кудулатпайн ажылдаарын совхозтуң партия хуралынга, коммунистерниң мурнунга чугаалаан. Коммунист К. Монгуш берген сөзү-биле ажыл-херээ карышпазын дээш шудургу ажылдап турар. Эрткен чайын ол хойн Улаатай-Бажының агы-кангылыг оъттуг черинге чайлагладып семирткен, ооң ажааган хойларында өлүп хораар азы арган-дорган, чер четпес мал чок. Бо чылын ооң хоюнуң семиртилгези база шынырак болган.

Малчын бо кыжын база-ла ада-иезиниң эрги кыштаа Кара-Кожагар деп черде кыштап чыдар. Малчын кыш аныяк белеткенген. Күнзеңмааның ада-иези назы-хары улгадып, пенсиялай берве-даа, уруунга ам-даа арга-сүмезин кадып, мал ажылының чажыттарын айтып берип, берге байдалдарда дузазы кадып турарлар.

Малчынның коданында ам эң харысалгалыг шылгалда — мал оолдаашкыны эгелээн. Ол үеде Күнзеңмаа Намбар-ооловна, шынап-ла, уйгу-дыжын-даа уттуптар. Кежээ орай удуур, дүне ээлчежип дежурныйлаар, эртен эрте турар. Чаш хураганнарны иезинге эмзирер, оларны доруктур азыраар. Хой оолдаашкынының үезинде малчын кижиниң эки-багы, шынап-ла, көстүп келир. Бистиң чамдык эвээш хураган ап турар малчыннарывыс хой оолдаашкынының чымыштыг үезинде боттарының харысалга чок, чалгаа чоруу-биле малдың чаш төлүн чидирип турарлар. Ынчангаш боттарының ындыг чалгаа чоруун кышкы соокка, часкы хатка, «чөптүг» чылдаганнарга шамнаар чоруктар ам-даа бар. А Күнзеңмаа Намбар-ооловна ындыг эвес. Ол бодунуң шудургу, карак кызыл чоруу-биле малчын кижиниң нарын мергежилин улам ханы шиңгээдип ап, чылдан чылче малдан продукция алыр талазы-биле шыырак малчыннарның одуруунче үнүп, дуржулгазын улам мөөңнеп, агаар-бойдузу дошкун Өвүр районнуң байдалынга-даа эки көргүзүглерни чедип ап болур деп чүвени херек кырында бадыткап ажылдап чоруур. Ол бодунга багай мал турбас, багай малчын туруп болур деп бодалын илередип, чугаалап чоруур.

Малчын ооң амыдыралынга бо чылын база бир солун болуушкун болганын чоргаарланып чугаалап олурар. Совхоз ону эки ажылы дээш бистиң чуртувустуң найысылалы— Москва хоорайда Улус ажыл-агыйының чедиишкиннериниң делгелгезин халас көөр путёвка-биле шаңнаан. Ол дугайын ол мынчап чугаалап олурар болду: «Москвага чорууурга солун болза-даа, хойларым чоктай бээр-дир мен. Чаш хураганнарның эдерн кулактарымга дыңналып келир, мен чогумда олар түрей берген ышкаш боор. Ховуга хой кадарып, хостуг шөлээн чоруксаазы кээр-дир».

Амыдыралының иштинде бир мындыг таварылгачы Күнзеңмаа Намбар-ооловна ам-даа улуг өөрүшкү-биле сактып чоруур. Совхозтуң коммунистериниң ажык хуралы чоруп турган. Бир хоочун коммунист аныяктарны партия кежигүнүнге киирип алыр кылдыр белеткээр болза экидир, бисте ындыг төлептиг, бодун ажыл-херекке көргүзүп чоруур аныяктар бар дээш, чижээнге Күнзеңмааны адаан. Коммунистер дээрге кезээде мурнуку одуругда ажылдап чоруур, мурнакчы, төлептиг мөзү-шынарлыг, харысалгалыг кижилер-дир. Партия кежигүнүнге кирип алгаш, мен база оларның үлегерин эдерип ажылдазымза деп бүдүү иштимде бодап чораан. Ынчалза-даа ол бодалын кымга-даа ыттавайн чораан, ам-даа элек, ам-даа эки ажылдап тургаш, улуска бодун көргүзээ деп бодап чораан.

Күнзеңмаа Намбар-ооловнаның ол күзели удаваанда бүткен — коммунистер ону бодунуң одуруунга хүлээп алганнар. Оон бээр-ле К. Монгуштуң амыдыралында мал ажылында аңгыда база бир берге-даа болза, солун үези эгелээн. Ол чүгле совхоз төвүнге эвес, район-даа төвүнге хурал-суглаага олуржуп, хөй-ниити ажылын кылып, өске бүгү коммунистер-биле кады бодунуң совхозунуң экономиказын хөгжүдериниң, бодунуң чурттап турар суурунуң социал айтырыгларын шиитпирлежириниң херээнге бодун дорт киржип, бодунуң бодалдарын хөйнүң мурнунга илередип турар апарган.

Коммунист Күнзеңмаа Монгуш СЭКП райкомунуң кежигүнү, улус депутаттарының район Советиниң депутады, бригадада партия организациязының секретарының оралакчызы. Ооң хөй-ниити хүлээлгелери Күнзеңмаа Намбар-ооловнага хөйнү даандырып турар. Аныяктарны мал ажылынче хаара тудар, оларның чурттаар, ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузар, оларны демниг, найыралдыг ажылдарынче эвилелдээр ажылга депутат дорт киржип, бодунуң үлүүн салган. Каш чыл бурунгаар Улаатайга аныяктарның хойжу бригадазы тургустунган, аныяк коммунист Күнзеңмаа Монгушка ук бригаданы удуртур кылдыр совхозтуң дирекциязы бүзүрээн. Бригаданы ол беш чыл удуртуп келгеш, бут кырынга тургускан, ооң ажылын шуудаткан.

Районнуң коммунистери мурнакчы малчын Күнзеңмаа Намбар-ооловнаның кызымак күш-ажылын демдеглээш, партияның XIX область конференциязынче баар делегатка бир үн-биле соңгаан. Чер кырында эрте-бурунгу мергежилдерниң бирээзи — малчынның мергежилинге ак сеткилдиг хамаарылгазы дээш коммунистерниң аңаа улуг [illegible] ол.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

ЧУГУЛАЗЫН БАРЫМДААЛААШ...

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың коллективтериниң, ылаңгыя ооң арыглал фабриказының күш-ажылчы көргүзүглери хүн келген тудум бедип, пландан ажыр бүдүрген даг-дүгүнүң хемчээли өзүп турар. Бо чедиишкинде бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң киирген үлүү улуг. Цехтиң коллективинге ол чедиишкин анаа-ла чедип келбээн. Хожудаашкындан уштунары-биле коллектив цехте эргижирээн дериг-херекселдерни солуур, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы саналдарны амыдыралга боттандырары-биле эвээш эвес ажылдарны кылган.

— Үр үеде биске таваржып келген хожудаашкынның чылдагаанын тодарадып тура, ооң кол чылдагааны—цехтиң кол-кол дериг-херекселдериниң ажылдап эгелээниниден бээр солуттунмайн келгени деп түңнелге келген бис—деп, цехтиң начальниги Нина Васильевна Стародубова чугаалап турар. —Шынап-ла, бүгү ажылдап турар дериг-херекселдерниң колдуу барык-ла 18-19 чыл иштинде ажылдап келген болгаш элендизи четкен.

Арыглал фабриказының болгаш «Тыва даг-дүгү» комбинаттың удуртулгазы ол ажылдарның эргежок чугулазын билгеш, цехке чогуур акша-хөреңгини болгаш артык кезектерни үндүрүп берген. Ынчангаш планнаттынган ажылдың чедиишкиннииг күүсеттинери чүгле цехтиң коллективинден хамааржыр апарган.

Салдынган сорулганы чедиишкинниг күүседип, ол-ла үеде даг-дүгүнүң бүдүрүлгезин эвээжетпези-биле ажылдаар кол ажыл шагындан аңгы үеде база ажылдаар тускай бригаданы эки турачылардан тургускан. Олардан ылаңгыя механиктер В. А. Романенко, В. А. Давыдов, М. А. Полухин, электрослесарьлар Владимир Монгуш, Юрий Черепанов, Рафис Хатыпов, слесарьлар Владимир Казанцев, Павел Палкин, Эрес-оол Аракчаа эки ажылдаан.

Бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехке 41 доозун арыглакчыларын, сорттакчыларын солаан. Ол-ла үеде элеваторларның редукторларын, хөй-хөй конвейерлерниң ленталарын солаан.

Ол ажылдарның түңнелинде, эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, механиктиг үрелишкиннерден цехтиң турар чоруу 54 шак-ка азы тос ээлчегниң ажылдаар үезинге деӊ кызырылган. Ол дээрге 315 тонна даг-дүгүн арыглап алырынга четчир үе-дир.

Кылдынган чүүлдер чедиишкинче чүгле баштайгы базым, цехтиң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынче дүргүүр болуп турар. Ынчангаш боттарының күжүнге, чедиишкинниг ажылдап шыдаарынга бүзүрээн кижилерниң күш-ажылчы быжыг тура-соруун деткиири негеттинип турар. Ам цехте чайганып турар ийи улуг элгээшти тургускан. Чаа дериг-херекселдерниң фабрикага кээри үргүлчүлеп турар.

Бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехте кылдынган бүгү ажылдарны механиктиг болгаш энергетиктиг албан черлериниң күжү-биле кылган.

Чаа 1984 чылда цехтиң дериг-херекселдерин чаартырының талазы-биле ажылдар уламчылаар. Чыл эгезинден тура он доозун сордурукчуларын база элеваторларның 16 башмактарын, солууру, 16 циклоннарның капитал септелгезин кылыры, даг-дүгүн үлдүрерти үрдүрер дөрт чаа дериглерни немей тургузары негеттинип турар. Бо ажылдар база-ла күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге болгаш ооң шынарын экижидеринге, чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннерни чедип алырынга дузалаар ужурлуг.

Эргижирээн дериг-херекселдерни солууру-биле холбаштыр цехте чаартыкчы болгаш чогаадыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээдириниң талазы-биле улуг ажыл база чоруттунуп турар. Бо чылын он үш чаартыкчы болгаш чогаадыкчы саналдарны бүдүрүлгеге шиңгээткен. Оларның иштинде продукцияның шынарын, ажылчыннарның ажылдаар байдалын экижидеринге даг-дүгүнүң үшкү сортун таарыштыр хуваарының схемазын чаартканы улуг ужур-дузалыг болган. Ол чаартыкчы саналды дериглер таарыштырыкчылары В. Н. Терешков биле Л. М. Шаламова олар киирген.

№ 10 конвейерни эде тургускан. Узун удазынныг даг-дүгүн ылгаарының бүдүрүлгеге дериглеринге чамдык өскерилгелерни механик В. А. Давыдов биле технолог С. Х. Гайдулинниң кииргени база улуг ужур-дузалыг болган.

Бо бүгү хемчеглер цехтиң коллективинге чыл планын хуусаазындан дыка эрте — декабрь 2-де күүседир арганы хандырган. Ооң-биле кады бүгү технологтуг көргүзүглер экижээн, бир тонна белен продукциядан даг-дүгүнүң хораар чоруу 27 килограмм эвээжээн. Цех чүгле декабрь 15-ке чедир безин чыл планындан ажыр 2600 тонна сорттуг даг-дүгүн берген.

Комбинаттың чогаадыкчылар болгаш чаартыкчыларбиле ажыл чорудар килдизи болгаш ооң чөвүлели бодунуң ажылын чогуур деңнелге тургускан чүве болза, бо чедиишкиннер оон-даа хөй болур турган ийик. Цех начальниги Н. В. Стародубова, цехтиң чогаадыкчылары болгаш чаартыкчылары бо чылын бүдүрүлгеге шиңгээттинген саналдары дээш чаңгыс-даа кижи шаңнал акшазын албааның, ол шиңгээттинген ажылдарның бүдүрүлгеге экономиктиг ажыын кым-даа санаваанын чөптүү-биле хомудап чугаалап орар. Ынчангаш комбинатка бо ажылды эде көөр үези келген.

Ч. МАНДЫЫНЧЫ.

КӨДЭЭ ТУДУГЛАРДА

Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунда прораб Маадыр-оол Маасович Монгуштуң удуртканы бригада тудугну эки шынарлыг тудуп турар. Совхоз төвүнде чуртталга бажыңнарын, пионер лагерин, чунар-бажыңны, мал кажааларын тудугжулар хуусаазында ажыглалга киирген.

Мал ажылының чугула объектилерин ажыглалга киирериче онза кичээнгейни угландырганын демдеглээри чугула. Эрткен чылын 1500 баш шээр мал кирер болгаш 100 баш бызаа кирер кажааларның тудуу доозулган. 33 малчыннар чурттаар бажыңнарының печкаларын кылган болгаш септээн.

Мергежилиниң тергиинн-нери, дуржулгалыг быдаңчылар Карбы Сундуе, Шойдун Дүвендей, Көңгей Сеңгин, Тыртык-оол Кенеп. Кызыл-оол Седен-Хуурак олар аныяктарны дагдынып алган. Чаа школа доосказ оолдар баштай балды, хирээ безин тудуп билбес болур. Олар бут кырынга тургужеге, дагдыныкчыларның сагыжы черле оожургавас. Аныяк тудугжулар Михаил Серэкит, Михаил Балчый, Олег Хөвең, Александр Суваң болгаш өскелерниң-даа күш-ажылчы чедиишкининге олар чоргаарланыр.

Тудуг материалдарын үезинде хереглекчилерге чедирер дээш тракторист Шаалы Шойдаа, чолаачы Октябрь Ортун-оол база эрестиг ажылдап турарлар.

Бо чылын тудугжулар муң баш төрүүр хой кирер ийи үлегерлиг кажааларны, ийи чунар-бажыңны, ийи чурттаалга бажыңнарын тудар. Тудугжуларның балдызы чидиг, масказы аар болзун деп күзеп каалыңар.

С. СОТНАМ.

Ол дугайын СЭКП ТК-ның Пленумунга чугаалашкан

АЖЫЛДААР ЧЕР, ООҢ АЖЫГЛАЛЫНЫҢ КУРЛАВЫРЛАРЫ

Днепропетровскиниң комбайн заводунга бүдүрүлге көргүзүглерин элээн экижиткениниң сөөлүнде ажылдап турар кижилерниң санын кызырган. Беш чылдың эгезинден бээр алырга, продукция сайгарарының хемчээли дөрттүң бир кезини чедир өскен. Хары угда хосталы берген чүс-чүс ажылчыннарны өске бүдүрүлгелерже чорутткан. СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунга эш Ю. В. Андроповтуң чугулалап демдеглээни күш-ажылды эртемге үндезилеп тургускан дүрүмнерни барымдаалап ажылдаар черлерниң аттестациязын чорударга, шак ындыг түңнелге чедирген.

— Ол дээрге дериг-херекселдерни заводка чыл санында эмгелеп санаары эвес болдур ийин — деп, бүдүрүлгениң директору, ССРЭ-ниң Күрүне шаңналының лауреады А. Покус тайылбырлаар. — Ажылдаар чер бүрүзүнүң аргаларының болгаш деңнелиниң база ол ышкаш оларның амгы үениң негелделеринге дүгжүп турарының дугайында долу саналгаларны тып үндүрер сорулганы боттарывыска салган бис. Алдынган сан-түңнер станок, машина, механизм бүрүзүнүң долу ажыглалын хандырарынга ол саналгаларның дузазы-биле тургускан хемчеглерниң комплекизи дузалаан. «Үлегерлиг ажылдаар черден — үлегерлиг бүдүрүлгеже» деп аттыг көрүлде чоруп турар, тускай инженер штавын база тургускан. Көрүлдени чорудары доктаамал, аттестацияны эрттирери албан болу берген. Бүдүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, свёкла ажаар комбайннарны болгаш боду чоруур чүък чүдүрүкчүлерин чуртка бүдүрерин ге ол эң шын орук болуп турарынга машина тудукчулары бүзүрээн. Ээлчег коэффициентизи куду, үр хуусаада, эки эдилелдиг кезектер бүдүрернге таарымчалыг эвес хөй санныг дериг-херекселдерни бүдүрүп турганы көрүлде үезинде илерээн. Ажылдаар черни эки кылдынган херекселдер болгаш дерилгелер, механизация болгаш автоматизация чепсектери-биле хандырары чугула болуп турар.

Ол болгаш өске-даа түңнелдер бүдүрүлгени үндезинни-биле эде тургузарынга баазa болган. Долузу-биле ажыглаттынмас техниканы, ылаңгыя металл кезер станоктарны, өске бүдүрүлгелерже сайгарыпкан. Ажыл-херекчи шын саналгага үндезилеп тургаштың чаа дерилгелерни экеп тургускан.

Ажылдаар черни бүгү херектиг чүүлдер-биле дерип алыры бүгү талазы-биле ажыктыг болган. Чижээ, механика цехтериниң бирээзинде универсал ийи агрегаттарның орнунга хөй шпиндельдиг автоматты тургускан. Чаа станок интенсивтии-биле ажыглаттынып турар, ону ажылдадып турар бригадир А. Гуров моон мурнунда ийи кижиниң кылып турган ажылын күүседип четтигип турар.

Ол чижектиг өскерилгелер бүдүрүлгениң бүгү участоктарында, кол база дузалал-даа, боттуу-биле кирген. Ооң түңнелинде сөөлгү үш чылдарының дургузунда барык 600 хире ажылдаар чер кызырылган. Эвээш чарыгдалдарны үндүрүп тургаш, хөй продукцияны бүдүрер талазы-биле заводтуң коллективиниң ап келген хемчеглериниң үре-түңнелдиг болуп турары бо. Чедиишкин каракка көстүп турар, ынчалза-даа кылыр ужурлуг ажылдар ам-даа бар болбайн канчаар. Бүдүрүлгениң ажыл-ишчилериниң сорулгазы — амгы беш чылда сахар свёклазын ажаарынга херек техниканы бүдүрерин бүдүн чартык катап улгаттырары. Ону чедип алыры-биле коллектив бүдүрүлгениң участок бүрүзүнге, ажылдаар чер бүрүзүнге бедик негелдени тургузуп турар. Ол ажылды улам шапкынчыдарынга СЭКП ТК-ның Пленумунга коллективтиң ажылын, дуржулгазын үнелээни улуг идиг болуп турар.

Н. САЛЬКОВ,
Г. ЦУРКАНОВ,
СЭТА-ның корр.
Днепропетровск.

ШАЛЫПЧЫЛАРНЫҢ АРАЗЫНДА

Ак-Довурактың хлеб заводунга мурнунда план күүселдезинде, чонну четчир санныг хлеб, булочка кылыглары-биле хандырылгада элээн бергедээшкиннер турган. Ук бүдүрүлгениң орансавазы тар, дериг-херекселдери эргижирээн, ооң уламындан планныг онаалда үстү бээр, ажылчыннар ызырынмас чүүлдер тургулаан.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң соонда ук бүдүрүлгениң удуртукчулары, ында хөй-ниити органнизациялары негелдени күштелдирген. Кижи бүрүзүнүң дааңган ижинге ээ-харысалгазын бедиткен, ажыл-шагы үлер, халас үе эрттирер чоруктарны үндезини-биле чайлаткан.

Ооң түңнелинде көскү чедиишкиннер чедип алдынган. Заводтуң бүдүрүп турар продукциязының ассортиментизи улгаткан. Ол чорук планныг онаалдаларны чедиишкинниг күүседиринге улуг идиглиг болган. Эрткен чылын хлеб, булочка кылыгларын бүдүрериниң планы ажыр күүсеттинген. Маңаа П. Касьянованың булочка быжырар бригадазының кежигүннери онза шылгараан.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

БРИГАДИРНИҢ ҮЛЕГЕРИ

Мурнакчы чолаачы Олег Кузьмич Бунгаа чыл санында эки көргүзүглерни чедип ап турар. Оон удурткан комсомолчу-аныяктарның чолаачылар бригадазы он бирги беш чылдың өзек чылын чедиишкинниг дооскан. Чолаачылар ам «Совет Тываның 40 чылынга — 40 шалыпчы неделя» деп шимчээшкинге идепкейлиг-биле киржип турар. План күүселдезин боттандырарындан аңгыда, сагылга чурумну экижидер, кывар чаар чүүлдерни камнап алыр сорулга салдынган.

Калдак-Хамар арты. Оон кырынга үнүп келирибиске, ажыг чывар арынны шонуп турган. Долдур чүък чүдүрүп каан самосвал чанында чолаачызы аныяк эр ээриндерни дыңдыдып, машиназын чүглээн, дажок-ла ижеңген тур. Самагалдайда «Сельхозтехника» каттыжышкынының чолаачызы, аныяк коммунист О. К. Бунгаа ол болду. Оон кады чораан эжи аңаа мындыг үне дел берди. «Машиназынга камныы аажок, дош артка оозун ыяап-ла «дыштандырар».

Аътты-даа болза эки оъттарып, камныг мунарга, белен турбас. Ол ышкаш машинага камныг болурга, база ындыг. Мурнакчы чолаачы машиназын элээн каш чыл мунган дээр аргажок, көңгүс чаа хевээр көстүр болду. «Сельхозтехника» каттыжышкынының кол инженери К. Эренчин ооң дугайын мынчаар чугаалады:

— Олег Кузьмич эрестик-ле кижи. Кандыг-даа даалгадан ойталавас, бергелерден чалданмас. Ооң адылээн машиназы черле белен үрелбес.

О. К. Бунгаа бир дугаар постуда улусчу контроль бөлүүн удуртуп турар. Артык кезектерниң болгаш кывар чаар чүүлдүн чарыгдалы, септелгениң шынары болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумунуң айтырыгларын бөлүк кичээнгейге алган.

Ө. ЧИҢМИТ.
Тес-Хем район.

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арында).

ХАМЫКТЫҢ МУРНУНДА— ЧОННУҢ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫ

...ра хөрзүннүг экономиктиг районнуң кѳдээ ажыл-агыйы комплекстиг хөгжүүр. Сибирьде болгаш Ыраккы Чөөн чүкте ол адырның бүдүрүлге баазазы быжыгар.

Республиканың кѳдээ ажыл-агыйын хөгжүдеринге күрүнениң капитал салыышкынындан болгаш колхозтарның акша-хөреңгилериниң үлүүнден 21 миллиард рубльди тускайлап турар.

Кѳдээниң ажыл-ишчилериниң чуртталга болгаш культура-амыдырал байдалын экижидериниң программазын боттандырарын үргүлчүлээр. Ол сорулгага акшаландырыышкынының бүгү дөстериниң күсели-биле капитал салыышкыннарының 6 миллиард хире рублин тускайлап берип турар.

Аъш-чем программазынга дүүштүр аъш-чем продуктуларын кылып үндүрүп турар адырларның бүдүрүлге талазы-биле улам-на немелде өзүлдезин планнаан. Ол адырларның бүдүрүлге черлери бо чылын 47 миллиард хире түңнүг продукцияны кылып үндүрер ужурлуг.

Улус ажыл-агыйының кол адырларының бирээзи боор турар транспортка улуг кичээнгейни 1984 чылдың планының төлевилелинде салып турарын оратор оон ыңай чугаалаан. Шимчээр составты ажыглаарын экижидерин, оон чүдүрер-дүжүрер ажыл үезинде анаа турар чоруун кызырарын көрүп турар. Демир-орук транспорту-биле чүък сөөртүлгезин барык 2 хуу көвүдээр, Ниити ажыглалдың автотранспортунуң чүък сөөртүлгези 1,7 хуу өзер.

Планда капитал салыышкыннарының ажыктыг чоруун улгаттырарынче улуг кичээнгейни салган. Ажылдап турар бүдүрүлгелерниң техниктиг эде дериишкининге болгаш чаартылгазынга бүдүрүлге тудуунга тускайлаан акша-хөреңгиниң ниити хемчээлиниң 30 хире хуузун чарыгдаарын көрген.

Капитал салыышкыннарының структуразын экижидери көрдүнген. Кол фондуларның шимченгир кезээнче — дерилгелерже чарыгдалдарның хуузу бедээн. Доостунмаан тудугнуң хемчээли чыл төнчүзүнде бир миллиард рубль чедир кызырлыр, азы көрдүнген нормага дүгжүп турар.

Республиканың улус ажыл-агыйынга бедик бүдүрүкчүлүг машиналар болгаш дерилгелер, чаа камналгалыг материалдар, депшилгелиг технологтуг чорудулгалар ажыглалга кирер. Үлетпүр продукциязының 400 чаа хевирин республиканың министерстволарының болгаш ведомстволарының бүдүрүлгелеринге ажыглалга киирер. 774 бүдүрүлгелерни, цехтерни болгаш участоктарны комплекстиг механизастаары болгаш автоматчыдары, 30 муң хире автоматчыттынган шугумнарны ажыглалга киирери көрдүнген.

Бүгү-эвилелдиң 800 ажыг эртем-техниктиг база республиканың улус ажыл-агыйының 23 программаларын боттандырарынга республиканың эртем албан черлери, организациялары болгаш бүдүрүлгелери киржир.

Чоннуң материалдыг чаагай чоруун болгаш культурлуг деңнелин моон соңгаар улам ыңай бедидерин илеткелде улуг кичээнгейге алган. Чурттакчы чоннуң бир кижизинге онааштыр алырга, боттуг орулгалар 3,6 хуу өзер. Хереглелдиң хөй нниити фондулары 2,8 миллиард өзер болгаш 81 миллиард рубль болур. Ол болза беш чыл планындан хөй болуп турар. Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның айда ортумак шалыңы 196 рубль, колхозчуларның күш-ажылының төлевири — 156 рубль чедир өзер.

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының хемчээли 5,3 хуу өзер болгаш 180 миллиард рубль чедер. Кѳдээ черлерге, Сибирь болгаш Ыраккы Чөөн чүк районнарынга оон дүрген өзүлдезин планнап турар. Кооператив болгаш колхоз садыы улам ыңай хөгжүлдейн алыр.

Республиканың девискээринге ниити шөлү 61 миллион дөрбелчин метр чуртталга бажыңнарын тудар болгаш ажыглалга киирер. Барык 6 миллион кижиниң чуртталга байдалдарын экижидер арганы ол тургузар.

Барык 302 муң олуттуг ниити билиг школаларын тударын, 200 муң ажыг олуттуг уруглар садтарын болгаш яслилерин ажыглалга киирерин, ээлчегде 35 муң кижи хүлээп алыр 24 муң оруннуг эмнелгелерни, поликлиникаларны тударын планнап турар.

Бойдусту камгалаар болгаш бойдус курлавырларын чөп ажыглаар талазы-биле ажылдарны улам ыңай чорударынга күрүнениң 1,3 миллиард рубль түңнүг капитал салыышкыннарын бээр.

Илеткелчи оон ыңай экономиктиг районнарның бүдүрүкчү күштерин таарыштыр тургузарының болгаш ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң дугайын чугаалавышаан, республиканың оттулар чүүл-энергетика комплекизиниң адырлары шапкын темп-биле хөгжүүр апаар чөөн районнарынче онза кичээнгейни салган.

Күш-ажылчы коллективтер болгаш бүдүрүлгелерни, албан черлерин, организацияларны эргелеп башкарарынга оларның ролюн бедидер дугайында хоойлуга, а ол ышкаш үлетпүрге күш-ажылды организастаарының болгаш идиг бериишкининиң бригада аргазын улам ыңай хөгжүдер болгаш оон ажыктыын бедидер дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында көрдүнген хемчеглерни боттандырары бо чылдың планын чедиишкинниг күүседиринге чугула ужур-дузалыг болур.

Планны чайгылыш чокка күүседири совет кижи бүрүзүнүң, күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң, партия организациязы бүрүзүнүң чүгле хүлээлгези эвес, харын база патриотчу хүлээлгези болуп турарын илеткелчи түңнелинде чугаалаан. Россия Федерациязының ленинчи партияны долгандыр сырый каттышкан ажылчы чоннары коммунистиг тургузуушкунга, бистиң Төрээн чуртувустуң экономиктиг болгаш камгалал күчүзүн быжыглаарынга бүгү күжүн киириштирер дээрзинге чигзиниг чок.

1984 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында база 1982 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында РСФСР-ниң саң министри депутат **А. А. Бобровников** илеткел кылган. 1984 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджедин орулгалар болгаш чарыгдалдар талазы-биле 91292,2 миллион рубль түңнүг, 2,5 хуу өзүлделиг кылдыр төлевилээш чугаалажып көөр болгаш бадылаар кылдыр РСФСР-ниң Дээди Совединиң сессиязынга киирип турар деп, ол дыңнаткан.

Социалистиг бүдүрүлгелерден болгаш ажыл-агый организацияларындан киирер орулга эртип турар чылда өзер болгаш 81433,8 миллион рубль чедер, азы республиканың бюджединиң бүгү орулгаларының 89 хуузу болур.

Саарылгадан үндүрүг 64933,6 миллион рубль түңге доктааттынган, оон иштинден Россия Федерациязының Күрүне бюджединче 36274,8 миллион рубль кирер, азы 55,9 хуузу болур.

Республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларының орулгазы 1983 чылдааазы-биле деңнээрге 1984 чылда 4,9 хуу өзер болгаш 31255,2 миллион рубль чедер, бюджетче орулгадан төлевир — 18055,2 миллион рубль болур.

Бүдүрүлгени улам ыңай калбартырынга болгаш модернизастаарынга, боттарының эргилдезинде акша-хөреңгиниң нормативин өстүреринге, экономиктиг идиг бериишкининиң фондуларын тургузарынга болгаш пландан көрдүнген өске-даа чарыгдалдарга ажыглаары-биле бүдүрүлгелерниң болгаш ажыл-агый организацияларының эргезинге 13200 миллион рубльди орулганың ниити түңнүнден арттырарын планнаан. Совхозтарның орулгазының 90 ажыг хуузу оларга артар.

РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң кол-кол курлавырлары улус ажыл-агыйын болгаш социал-культура хемчеглерин акшаландырарынче шилчиттинер. Ол сорулгаларга 88,5 миллиард рубль көрдүнген азы бюджеттиң бүгү чарыгдалдарының 97 хуузу.

Үлетпүр адырларының «Б» бөлүүнүң продукциязының хемчээлин шапкын өстүрери көрдүнген. Чиик, пөс-таавы, аъш-чем, эът-сүт, чурт үлетпүрүн, балык ажыл-агыйын сайзырадырынга 11,4 миллиард рубльди бюджеттен шилчидер, азы эрткен чылдыындан 5,5 хуу хөй.

Аъш-чем программазынга көрдүнген комплекстиг хемчеглерни акшаландырарынга 40,8 миллиард рубльди тускайлаар, оон иштинде бюджеттиң күсели-биле 25,2 миллиард рубль үнер. РСФСР-ниң кара эвес хөрзүннүг зоназының кѳдээ ажыл-агыйын улам хөгжүдериниң комплекстиг программазын боттандырарынга 8,4 миллиард рубль көрдүнген.

Күрүнениң капитал салыышкынын акшаландырарынга бюджеттен 11470 миллион рубльди шилчидер. Ол сорулгаларның арткан чарыгдалдарын ажыл-агыйларның боттарының хөреңгизи-биле болгаш банкы чээлизи-биле дуглаар.

Дериг-херекселдерниң болгаш өске-даа материалдыг үнелиг чүүлдерниң нормадан ажыг курлавырларын эвээжеткениниң күсели-биле 656,2 миллион рубльди тудугнуң иштики курлавырларынче үндүрерин 1984 чылдың планында болгаш бюджединде көрген.

Ажылчы чоннарның социал-культура негелделерин хандырары-биле бюджеттен акша үндүрери чылдан чылче өзүп турар деп, илеткелчи демдеглээн. 1984 чылда ол 40 миллиард рубль чедер азы бюджеттиң бүгү чарыгдалдарының 43,8 хуузу болур.

Бо чылын эмнелгелерниң, школа назы четпээн уруглар албан черлериниң четкизи калбарар, ниити билиг школаларының, тускай ортумак өөредилге черлериниң болгаш профессионал-техниктиг училищелериниң сургуулдарының саны көвүдээр, культура-чырыдыышкын албан черлериниң четкизи өзер.

РСФСР-ниң Күрүне бюджединден чырыдыышкынга тускайлаан 13810 миллион рубль түңнүг акшазы улус өөредилгезиниң болгаш эртемниң мурнунда салдынган сорулгаларны боттандырарын хандырар. Өзүп орар салгал дээш, оон бүгү талалыг сайзыралы дээш партияның сагыш салыышкынының чаа илерели болза, СЭКП ТК-ның ниити билиг болгаш профессионал школаның реформазының кол угланыышкыннарының төлевилели болур.

Чоннуң кадыкшылын камгалаарын экижидер талазы-биле айтырыгларже республиканың Министрлер Чөвүлели кол кичээнгейни угландырып турар. Эмнелге-профилактика албан черлерин улам ыңай хөгжүдеринге болгаш ажыглаарынга 8779,6 миллион рубльди 1984 чылда чарыгдаары көрдүнген.

Социал хандырылганың бүгү хевирлери 1984 чылда улам хөгжүүр, ол сорулгаларга 17383 миллион рубльди шилчидер, эрткен чылдың планындан 693 миллион рубль хөй.

Учётту, контрольду болгаш экономиктиг ажылдарны дыка экижидер база үлетпүр болгаш бүдүрүлге каттыжыышкыннарының, бүдүрүлгелерниң, колхозтарның болгаш совхозтарның саң-хөө ажыл-агыйының чорудулгаларының сөөлгү түңнелдеринге оон салдарын күштелдирер талазы-биле Россия Федерациязында хемчеглер боттанып турар деп, оратор демдеглээн.

РСФСР-ниң 1982 чылда Күрүне бюджединиң орулгалары 88044,9 миллион рубль база чарыгдалдары 86186,8 миллион рубль түңнүг, чарыгдалдан орулга 1858,1 миллион рубль хөй кылдыр күүсеттинген дугайында отчёдун бадылаары-биле илеткелчи РСФСР-ниң Дээди Совединче киирген. РСФСР-ниң Күрүне бюджеди 1982 чылда орулгалар талазы-биле 101,7 хуу база чарыгдалдар талазы-биле чылдың тодараттынган планынга көрдүнгенинден 99,6 хуу күүсеттинген.

РСФСР-ниң республика бюджединиң, бүгү автономнуг республикаларның Күрүне бюджеттериниң, бүгү крайларның, областарның, Москва болгаш Ленинград хоорайларының бюджеттериниң күүселдези 1982 чылда хандыртынган.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң шиитпирлери, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң Пленумга чугаазында чүүлдер болгаш түңнелдер бүгү чуртка күш-ажылчы чаа кѳдүрлүүшкүннү болдурган деп, А. А. Бобровников түңнелинде чугаалаан. Ол-ла бүгү чүүлдер беш чылдың дөрткү чылын республиканың ажылчы чоннары күш-ажылга чаа-чаа чедиишкиннери-биле демдеглээр, социалистиг Төрээн чурттуң материалдыг болгаш угаан-бодал байлактарын көвүдедир дээрзинге бүзүрелди болдуруп турар.

1984 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында болгаш 1983 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң дугайында, 1984 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1982 чылда Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында РСФСР-ниң Дээди Совединиң План-бюджет болгаш доктаамал өске-даа комиссияларының илеткелин РСФСР-ниң План-бюджет комиссиязының даргазы **В. С. Кузьмичев** кылган.

Депутаттар: СЭКП Ленинград обкомунуң секретары **А. П. Думачев**, улус депутаттарының Москва хоорай Совединиң күүсекчи комитединиң даргазының бирги оралакчызы **С. М. Коломин**, Горький областың Выксунск металлургия заводунуң токарь-карусельщиги **Н. В. Шилин**, РСФСР-ниң чимис-ногаа ажыл-агыйының министри **В. И. Наумов**, Москва областың Раменск районунуң Никоновск ортумак школазының директору **Н. Н. Захарова**, Башкир АССР-ниң Белебеевскиде «Автонормаль» заводунуң директору **М. Г. Амиров**, Курск областың Юреневск районунуң «Коммунизмниң херели» колхозунуң даргазы **И. П. Груздов** болгаш өскелер-даа санал бергеннер.

Партияның иштики болгаш даштыкы политиказын, СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң доктаалын, улус ажыл-агыйының улам ыңай хөгжүлдезиниң кол угланыышкыннарының талазы-биле эш Ю. В. Андроповтуң чугаазында үнелээшкиннерни болгаш түңнелдерни олар бүрүнү-биле деткип, изиг-биле чүүлдүгзүнүп турарын чугаалааннар. Эрткен чыл ажыл-агый чорудулгазының экижээни-биле, организастыг чоруктуң бедээни-биле, күрүне, күш-ажылчы болгаш план сагылга-чурумунуң быжыкканы-биле демдеглеттинген деп, олар онзалап демдеглээн. Ынчалза-даа ол дээрге ажылдың чүгле эгези-дир деп СЭКП ТК-ның Пленумунга демдеглээн болгай. Амгы үеде кол сорулга болза чедиишкинни быжыглаарында, немелде курлавырларны чөп ажыглаарында, бедик экономиктиг болгаш шынар көргүзүглерин чедип алырынга кичээнгейни мөөңнээринде, он бирги беш чылдың дөрткү чылының онаалдаларын ыяап-ла күүседирин болгаш ажыр күүседирин хандырарында болур.

Чедип алган түңнелдерни быжыглаарынче, партияның айыткан чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң программазын боттандырарынче угланган ажылдың эң эки дуржулгазын ораторлар түңнээннер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1 хуу немей өстүрер болгаш продукцияның бот-үнезин 0,5 хуу кызырар талазы-биле эш Ю. В. Андроповтуң салган сорулгазын күш-ажылчы коллективтер ажыл-ишке удуртулга кылдыр хүлээп алганнар.

Партияның салган сорулгаларын херек кырынга шиитпирлээринге сессияның чугаалажып турары Россияның улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң чаа сорулгалары дүгжүп турар. 1984 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планын болгаш РСФСР-ниң Күрүне бюджедин бадылаарын ораторлар саналдааннар.

Санал-оналдар доозулган соонда РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы, республиканың Күрпланның даргазы депутат **Н. И. Масленников** түңнел сөс чугаалаан.

1984 чылда РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының дугайында РСФСР-ниң Хоойлузун болгаш 1983 чылда РСФСР-ниң экономиктиг база социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының күүселдезиниң дугайында доктаалды депутаттар бир үн-биле хүлээп алганнар.

1984 чылдың Күрүне бюджединиң дугайында болгаш 1982 чылдың бюджединиң күүселдезиниң дугайында айтырыг талазы-биле түңнел сөстү РСФСР-ниң саң министри депутат **А. А. Бобровников** чугаалаан. 1984 чылда РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң дугайында Хоойлуну депутаттар бир үн-биле хүлээп алганнар. Оон орулгаларын болгаш чарыгдалдарын, киирген эдилгелерни болгаш өскерилгелерни барымдаалап, 91.412.720 муң рубль түңге бадылаан. 1982 чылдың Күрүне бюджединиң күүселдезиниң дугайында отчётту бадылаар дугайында доктаалды база хүлээп алган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыктарын бадылаар дугайында айтырыгны сессия көрген. Ол талазы-биле илеткелди республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң секретары **Х. П. Нешков** кылган. Дээди Совет ол дугайында чогуур Хоойлуну болгаш доктаалдарны хүлээп алган.

РСФСР-ниң Дээди Совединиң онгу чыыжының сессиязы оон-биле ажылын дооскан.

(СЭТА).

КҮРҮНЕ ПЛАНЫН ЫЯАП-ЛА КҮҮСЕДИРИ БОЛГАШ АЖЫР КҮҮСЕДИРИ—СОВЕТ КИЖИЛЕРНИҢ ПАТРИОТЧУ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску сессиязының материалдарын партия өөредилгезиниң, экономиктиг өөредилгениң, комсомолдуң политчырдыышкынының системаларынга болгаш пропаганданың массалыг хевирлеринге өөренириниң

ЧИЖЕК ПЛАНЫ

1. Экономиктиг болгаш социал депшилгениң оруу-биле чурттуң бүзүрелдиг базымы.

СЭКП ТК-ның декабрь (1983 ч.) Пленумунуң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Ю. В. Андроповтуң чугаазының, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску сессиязының ужур-дузазы СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айытканы, партияның политиктиг угланыышкынының, экономиктиг стратегиязының чайгылыш чок боттаныышкыны болгаш хөгжүлдези. Массаларның бедик чогаадыкчы идепкейи — ниитилел бүдүрүлгезиниң улам ыңай шапкын хөгжүлдезиниң болгаш оон ажыктыг чоруун бедидериниң, чоннуң чаагай чоруунуң өзүлдезиниң, чурттуң камгаланыр аргазын хандырарының шиитпирлиг негелдези.

СЭКП ТК-ның ноябрь (1982 ч.) Пленумунуң соонда улус ажыл-агыйында эки өскерилгелер. Бүдүрүлгениң ажыктыг чоруунуң, улус ажыл-агыйының өзүлде темпилериниң, организастыг чоруктуң болгаш сагылга-чурумнуң бедиишкини. Чурттуң Аъш-чем программазын боттандырарынга чугула салыышкын. Чоннуң чаагай чоруун улам ыңай кѳдүрер, чоннуң хереглел бараанннарын бүдүрерин көвүдедир, чуртталга-коммунал тудуун хөгжүдер талазы-биле хемчеглерниң боттаныышкыны. Ажыл-агый чорудулгазында бар четпестерни чайладыры, экономиктиг өзүлдениң курлавырларын илередип тывары болгаш боттандырары — СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң салган сорулгаларын күүседириниң чугула негелдези.

Совет күрүнениң даштыкы политиказын ССРЭ-ниң Дээди Совединиң бир үн-биле деткээни болгаш чүүлдүг деп санааны. Тайбыңны камгалаарынче болгаш быжыглаарынче, боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче, күрүнелер аразында кады ажылдажылганы калбартырынче болгаш ханыладырынче Совет Эвилелиниң өскерлиш чок угланыышкыны.

2. 1984 чылда ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планы — партияның политиктиг болгаш экономиктиг стратегиязының боттаныышкыны.

Он бирги беш чылдың дөрткү чылының планының чугула талалары болгаш онзагай чүүлдери. 1984 чылда ССРЭ-ниң улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң кол сорулгалары, темпилери болгаш пропорциялары. Национал орулганы, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң, материалдыг курлавырларны камнаарының, бүдүрүлге фондуларын ажыктыг ажыглаарының талазы-биле планныг онаалдалар. Бүдүрүкчү күштерни сайгара тургузарын сайзыраңгайжыдары болгаш долгандыр турар бойдусту камгалаар талазы-биле хемчеглерниң боттаныышкыны.

Үлетпүр продукциязын бүдүрерин көвүдедири болгаш оон шынарын экижидери. ССРЭ-ниң энергетика программазының боттаныышкыны. Камналганың чурумун күштелдирери. Транспорттуң бүгү хевирлериниң материал-техниктиг баазазын быжыглаары. Чурттуң экономиказынга капитал тудугнуң ролюнуң өскени. Улус ажыл-агыйында эртем-техниктиг депшилгени дүргедедир талазы-биле хемчеглер.

ССРЭ-ниң Аъш-чем программазын күүседир талазы-биле агроүлетпүр комплекизиниң ажылдакчыларының күжениишкиннерин шыңгыырадыры. Кѳдээ ажыл-агыйның болгаш РСФСР-ниң Кара хөрзүннүг эвес зоназының оон-биле холбашкан адырларының хөгжүлде темпилерин дүргедедири. Кѳдээниң ажыл-ишчилериниң күш-ажыл, чуртталга болгаш культура байдалдарын улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглерниң боттаныышкыны.

Чоннуң амыдырал деңнелиниң бедиишкини. Чоннуң хереглел бараанннарын, аъш-чем үлетпүрүнүң адырларының продукциязын бүдүрерин көвүдедир, үүрмектеп садар бараан саарылгазын өстүрер, амыдырал хандырылгазынга ачы-дуза чедириишкиннерин боттандырар талазы-биле планныг онаалдалар, чоннуң боттуг орулгаларының өзүлдези. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн өстүрериниң болгаш оон төлелгезиниң аразында шын пропорцияларны сагыырының негелделерин бедидери.

Чуртталга тудуунуң хемчээлдерин көвүдедири, чырыдыышкынның, кадык камгалалының болгаш культура албан черлериниң четкизин хөгжүдери.

3. Бүгү ажылды тодаргай организастаары — планны чедиишкинниг күүседириниң эң чугула негелдези.

Массаларның чогаадыкчы идепкейин, ажыл-агыйжы чорукту, социалистиг чарышты, экономиктиг, организастыг болгаш идей-кижизидилгелиг ажылды күрүне планын ыяап-ла күүседиринче углаарының эргежок чугулазы болгаш ук планны ажыр күүседир дээш бүгү аргаларны ажыглаары. Адыр бүрүзүнге болгаш күш-ажылчы коллектив бүрүзүнге план онаалдаларын күүседириниң оруктары, аргалары болгаш методтары. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн пландан дашкаар бедидер, дериг-херексел ажылының ээлчеглиг чоруун боттандырар, продукцияның төлевилелде көрдүнген күш-ажыл чарыгдалын дүрген чедип алыр талазы-биле мурнакчы коллективтерниң эгелээшкинин хөгжүдери. Күш-ажылды организастаарының бригада хевирлерин хажык чок шиңгээдип алыры. Даанган херээ дээш кадрларның сагылга-чурумун болгаш харыысалгазын бедидери, керээде көрдүнген хүлээлгелерин шыңгыы сагыыры, бүдүрүлгениң деңдески ажылдаарын хандырары.

СЭКП ТК-ның декабрь Пленуму эш Ю. В. Андроповтуң айытканы улус ажыл-агый хөгжүлдезиниң соңгаарладып болбас амгы сорулгаларынга болгаш стратегтиг айтырыгларынга кичээнгейни улгаттырарының дугайында. Экономиканың планнаарының, эргелеп башкарарының системазын, социалистиг ажыл-агыйжы чоруктуң стилин болгаш методтарын сайзыраңгайжыдары. Каттыжыышкыннарның болгаш бүдүрүлгелерниң эргелерин калбартыр, ажылдың түңнелдери дээш оларның тускайлаң чоруун болгаш харыысалгазын бедидер талазы-биле экономиктиг шенелдениң ужур-дузазы. Эргелеп башкарылганың бүгү механизминиң комплекстиг сайзыраңгайжыдарының программаларын ажылдап кылырының эргежок чугулазы.

Планныг онаалдаларны хажык чок күүседири, империалистиг бөлүктерниң буруузу-биле онза чидигленген делегей байдалының үезинде бедик бүдүрүкчүлүг болгаш ак сеткилдиг ажылдаары — күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң, совет кижи бүрүзүнүң чүгле хүлээлгези эвес, харын патриотчу хереэ.

* * *

СЭКП ТК-ның декабрь Пленумунуң болгаш ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску сессиязының материалдарынга тускай кичээлдерни эрттирери-биле чергелештир, оларны өөредилге курстарының чогуур бөлүктеринге база киирген.

Кичээлдерни амыдырал-биле, 1984 чылдың планын болгаш он бирги беш чылдың онаалдаларын ниитизи-биле күүседир болгаш ажыр күүседир, ол ышкаш бедик бүдүрүлгечи түңнелдерни чедип алыр талазы-биле адырларның, республикаларның, крайларның, областарның, хоорайларның, районнарның болгаш күш-ажылчы коллективтерниң тодаргай сорулгалары-биле сырый холбаалыг чорударынга пропагандистерге партия комитеттери, Политиктиг чырыдыышкын бажыңнары болгаш кабинеттери, ажылчы чоннарның экономиктиг өөредилге талазы-биле чөвүлелдери дуза көргүзер ужурлуг.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

СОВЕТ ЧАГЫКЧЫЛАРГА

БЕРЛИН. Герман Демократтыг Республиканың станок тудукчулары чаа чылдың баштайгы хүннеринден эгелээш, ССРЭ-ниң чугула чагыгларын күүседип кирипкен. Минск хоорайда «МАЗ» автомобиль заводунга хереглээр хөй дериг-херекселдерни олар белеткээр болгаш эптээр.

Автоматтыг 20 ажыг шугумнардан тургустунган станоктарның системазын саналга тургузуу башкарар болгаш ында ажылчыннарның күш-ажылының бүдүрүкчүлүүн улам-на бедидип, продукцияның шынарын экижидип турар.

РУМЫН ТУДУГЖУЛАРНЫН БЕЛЭЭ

БУХАРЕСТ. Эрткен үш он чылдарның дургузунда Румынияның кѳдээ черлеринге чаагайжыдыр кылдынган ийи миллион ажыг бажыңнарны, чүс-чүс школаларны, эмнелгелерни, клубтарны, магазиннерни, культура албан черлерин туткан болгаш ажыглалга киирген. Чурттуң кѳдээ черлеринде школаларда амгы үеде 123 муң ажыг башкылар ажылдап турар. Барык 7000 эмчи болгаш ортумак билиглиг 24000 медицина ажылдакчылары кѳдээде ажыл-ишчилерниң кадыкшылын камгалап турар.

1985 чылдың төнчүзүнге чедир 100 ажыг кѳдээ суурларны амгы үениң чаагайжыдыр туттунган агроүлетпүр төптери кылдыр сайзырадыр сорулга салдынган.

БӨМБҮРЗЕКТИН СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

Бөгүн — Кампучия улустуң национал байырлалы

КАДРЛАР ДЭЭШ ДЕМИСЕЛ

Кампучи Улус Республиканың тургустунганының беш чыл болганынга болгаш совет-кампучи кады ажылдажылгага тураскааткан чуруктарның Пномпеньде чаа-ла ажыттынган делгелгезинден чамдык чуруктарны көрүп тур бис. Чамдык чуруктарны 1979 чылдың сентябрьда мен, СЭТА-ның корреспондентизи, чурттуң кол порту — Кампонгсаомга тырттырган мен. Ол чурук композициязының болгаш техниктиг күүселдезиниң талазы-биле ындыг-ла эки ылдынмаан чадавас, ынчалза-даа ол үеде парлалгага ону аажок-ла чырыдып турган чүве. Чурукта — Кампучияның аштап турар чонунга рис чедирип келген судно болгаш аңаа тураскааткан митинг. Судно доктаар черде чыылган, транспарантылар туткан бөлүк кижилер — порттуң бүгү-ле ажылчыннары болгаш хоорайның ынчаардагы бүгү чурттакчы чону ол.

Аш-чутка таварышкан Кампучияның чонунга рис чедирип бээри-биле элээн каш совет судноолар ынчан Кампонгсаомче чоруп орган, ынчалза-даа «Охотск» бир дугаарында кээп, 3,5 муң тонна ристи эккелген. Ядарап-түрегдээн чурттуң чонун камгалап алыры-биле тараны чүдүрүп эккелген. Ам чүгле дүжүрери арткан. Ол — эң берге айтырыгларның бирээзи болган: хамык улустуң ынчаардагы каапкаш барганы Кампонгсаом портка судноларның чүъгүн дүжүрери-биле чоок-кавы суурларның бүгү чурттакчыларын — колдуунда-ла херээженнерни болгаш уругларны киириштирип тургаш, ийи чүс хире кижини чыып алган. Портка арткан бүгү техниканы олче мөөңнээн.

Митинг эрткен дораан-на чүъкту дүжүрүп эгелээннер. Ристиг алдан килограмм шоодайларны дүжүрери, оларны машинага чүдүргеш, складтарже дажыглаары белен эвес ажылдарның бирээзи болгай. А чаа докерлерниң хөй кезии ындыг ажыл кылып чорбааннар. Баштайгы хонуктарда, боттарының ажылындан хостуг үезинде, совет далайжылар дузалажып турза-даа, 50 тоннаны-ла дүжүрген. Аштап турар миллион-миллион кижилерге ол дээрге, дыка эвээш сан-дыр. Бир эвес ол-ла темп-биле ажылдаар болза, чүгле «Охотскиниң» безин чүъгүн дүжүреринге ийи ай ажыг хуусаа негеттинер апаар. Акы-дуңма чурттардан ол черниң чонунга кээп турар чүъктерни порт ажылдакчылары болгаш техника чокка чедирери берге апарган.

Кампучияның бодунуң портка ажылдаар кадрлары чок болганындан, Хошимин хоорайдан вьетнам докерлерни ол берге хүннерде ынаар чоруткан. Совет Эвилелинден «Любовь Орлова» теплоход техниканы болгаш докерлерни эккелген. Олар бүгү чүъктерни дүжүреринге дузалашкан соонда, чуртка диргелип келген аш-чуттуң айылы чайлаттынган. Чуртка кадр айтырыы кайы хире берге байдалга турганын ол бадыткап турар. Полпотчуларның узуткааны 3200 муң кампучилерниң хөй кезии чурттуң инженер-техниктиг ажылдакчылары болгай.

Кадр дээш демисел кадыг-берге 1979 чылда-ла эгелээн. Кампучи Улус Республикага ол берге айтырыгны шиитпирлээринге Совет Эвилели дузалажып турар.

1981 чылдың сентябрьда профтехөөредилгениң төвүн Совет Эвилелиниң дузазы-биле Пномпеньге ажыткан. Баштайгы 118 доозукчу республикада ажылдап эгелээн. Ам ССРЭ-ниң өөредилге черлеринде аныяк 1400 кампучилер өөренип турар.

Кадрлар дээш демисел Кампучияда уламчылап турар.

Б. КАЛАШНИКОВ,
СЭТА-ның корр.

ЧУРУКТА: аас-кежиктиг ие болгаш чаш.

МУРНАКЧЫЛАРГА ЙӨРЭЭЛДЕР

«Торгалыг» совхозтуң чолаачызы П. САТКА

Тонна-тонна чүъктү
чүктээр.
Доктар билбес машиназын
Хүлүмзүрүп долгап орар,
Күдерек оглу Петрыны.

«Коммунизмче орук» совхозтуң хойжузу К. МОНГУШКА

Хойжуларның чемпиону
Ховар дирткен, ишчи
шалып.
Монгуш Күнзеңмаа
шалыпчыны
Борта канчап мактавас
боор.

Чадаанада № 463 КМК-да бызаңчылар бригадири С. ХОВАЛЫГГА

Тудугжувус Сүүр-оолдуң
Туткан холу
салдыкпастаан.
Тавааң салган бажыңнары
Тайбың иштиң демдээ
болган.

Улуг-Хем районнуң үлетпүр комбинадының чазаныкчызы М. ООРЖАККА

Стол, сандай чазап турда,
Уран, шевер алдын холдуг
Ооржак Мандат Серен
оглу
Омак-сергек, ишчи кижи.

«ҮТКА 25 чылы» совхозтуң хаван ажаакчызы Д. ДОЛГАРГА

Дораан өзер, эъткир,
семис
Хаван малдың ажаакчызы
Долгар Борбай Садаковна
Холу дыңзыг, кежээлейн.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың машинизи У. МОНГУШКА

Машинист деп
мергежилдиг.
Партийжи съезд делегады
Чедиишкинче коллективти
Че-ве дигеш, сорук
киирген.

ЛЕНИН ЧУГААЛАП ТУРДА...

А. А. АНДРЕЕВ.

Амыдыралының иштинде Ленинни чаңгыс-даа катап көрген болгаш ооң чугаазын дыңнаан кижи болза, ооң угаан-медерелинге баштыңчының кайгамчык овур-хевири кажан-даа балаттынмас боор артып каар. Кижилерге ол хире улуг салдарны чедирип чораан. Үениң кандыг-бир болуушкуннарын кижи уттувудуп болур-ла болгай, ону ыяап тода чугаалаары берге-даа апаар, ынчалза-даа Ленин дириг чорда көрген кижи ону уттуру берге.

Мен Ленинни 1917—1922 чылдарда митингилерге, съездилерге, хуралдарга болгаш анаа-ла беседа үезинде хөй удаа көрген болгаш ооң чугааларын дыңнаан мен.

Оратор Ленин дугайында, ооң чугааларының стилиниң болгаш утказының дугайында хөй эвес сөс чугаалаар бодай-дыр мен.

Бетин кыдыы IX, X XI съездилерге, партияның конференцияларынга болгаш Коминтерниниң конгресстеринге ооң илеткелдерин ап көрээлиңер. Ол барык бир шак хире-ле, а ховар таварылгада оон бичии хөй чугаалаар турган. Ынчалзажок ооң чугаалары кыска-даа болза, херек чүүлдерни шуптузун чугаалапканы кижиниң сеткилинге артып каар, а оон өске кыры-биле каксы эртип турганнары ийиги черге айтырыглары болур. Дыңнакчыларның кичээнгейин чугула айтырыгларже хаара тудар дээш, ол кезээде эң кол чүүлдерни шилип алгаш чугаалаар чораан. Ооң чугаазы черле ханы утка-шынарлыг, бүрүн-бүдүн болур. Ол кол сорулганы салып алыр, а өске ооң деттен айтырыглары илчирбеленчек тудуш — чугааның кол темазы-биле дорт харылзаалыг.

Ол чугаалаар чүвелерин колдуунда биживес, азы чугаазының планын демдеглеп каан бичии саазын тудуп алган үнүп кээр. Ленин илеткел кылыр дээш үнүп кээр: холунда кыска конспект, чугаалап турар аразында безин ынаар кончуг ховар көргүлээр. Ынчалза-даа ооң илеткели дээрге, ол-ла дораан чогаадыпкан кандыг-бир кыдыра чүве эвес, а угаан-бодалдың баш бурунгаар кылган ажылының түңнели болур. Кол-кол чүүлдерни ол баш бурунгаар боданып алыр, а бүзүредир барымдаалар индир кырынга чугаалап турар үезинде тып-тып келир. Ол кайгамчык утпас угааны-биле, эртем-билииниң эгээртинмес курлавыры-биле база кайгамчык диалектик болганы-биле улусту кайгадып чораан, ооң чугаалары хостуг болгаш быжыг логиктиг ужур-уткалыг. Болуушкунну бүгү тала-биле көрүп билир болгаш ооң хөгжүлдезин өттүр көрүп шыдаар онзагай талантылыг.

Ооң чугааларының стили тезистер ышкаш эвес. Чугаазы кончуг амыдыралчы, чидиг, тодаргай, чиге болгаш кезээде ханы принципиалдыг болур. Теорияны практиктиг бодалдар болгаш барымдаалар-биле көргүзер. Ленинниң чугаалары сан-түңнер-биле эвес, а хөй чижектер болгаш деңнелгелер-биле байлак. Бодунуң бодалдарын бадыткаар дээш ол чоннуң үлегер домактарын ажыглап, чидиг, мерген сөстерни ол дораан тып алыр, бо талазы-биле орус дылдың байлаан Ленин ышкаш ынчаар ажыглап чораан кижи белен тывылбас чадавас боор.

Маргылдаалыг айтырыглар кыптыга бээрге, ол амырап, сергеп кээр. Удурланыкчыларын — оппортунистерни, меньшевиктерни, эсерлерни болгаш өскелерни-даа бодунуң логиктиг факт-барымдаалары, шоодуглары-биле, чидиг болгаш чиге сөстери-биле сылба шаап кааптар. Маргылдаа, кагжыышкыннар үезинде-даа гениалдыг, ханы бодалдарны Ленин чугаалай кааптар турган. Бир эвес кандыг-бир айтырыг эң-не чугула турган болза, ону катаптаарындан ол кортпас, янзы-бүрү чылдактар-биле өлче эглип келгилээр.

Ленинниң ажылдарын номчаан кижи бүрүзүнүң-не ыяап-ла сеткили ханар боор деп бодай-дыр мен. Ынчалза-даа Ленинниң чугаазын дыңнаарга, кайгамчык-ла ийин!

Ленин кажан, каяа-даа — съездилерге азы митингилерге чүве чугаалап тургаш, бүгү чыылганнарның кичээнгейин хаара тудуптар, дыңнакчыларның карак-кулаа-даа чүгле Ленинде баар, чугаа төнгүже чедир бүгү чыылганнарның кичээнгейи чүгле ында.

Ол нарын айтырыгларны бүгү улуска билдингир кылдыр бөдүүнү-биле чугаалаар, ону үениң байдалы-биле ыяап-ла холбаар. Ам-даа болза Ленинниң сөстери социализмниң янзы-бүрү дайзыннарын сириледип турар. Ооң-биле чергелештир делегейниң бүгү бөдүүн, ак сеткилдиг кижилеринге эң-не чоок, төрээн кижизи боор артпышаан.

АВА ДУГАЙЫНДА

Өртемчейде экн кижи
көвей,
Өртээ турбас эң-не чоогу
сен сен—
Өөрүшкүмнү чаяаган
сен, авай,
Өскелерге сени солувас
мен.
Ынакшылым эгези сен,
авай,
Ыржым дүне шолбаным
сен, авай—
Амыдырал оңмас чечээ
сен сен.
Аян ырым эткир хөөнү
сен сен.
Ие кижи сеткил чүрээ
уян,
Идегелдиг ынак авам сени
Хайыралың ачызында
уруу мен
Кажан шагда хомудатпас
дээн мен.
Айның, хүннүң адаан
орта
Амыдырал-чуртталгага —
Ачы-буян чаяакчызы —
Авам, авам, ынак авам.

Кара-кыс МУНЗУК.

ҮЛЕГЕР ДОМАКТАР

Ажыл-иш — аас-кежик.
Арага — ажыг-шүжүг.
Кедер хептиң быжыы
херек.
Келин кыстың туруштуу
херек.
Эртежи кижи — эрес,
Эртемниг кижи —күштүг.

С. ХЕРТЕК.

Ю. КОСАРЬКОВТУҢ «Уруглар садында байырлал» деп фотоэтюду.

БИЖИКЧИНИҢ АДЫ-БИЛЕ

Шүгүмчүлел дээш истеп-сүрери хоруглуг. Шүгүмчүлел дээш истеп-сүрүүшкүн кылган кижилерге, харысалга онаар.

(ССРЭ Конституциязының 49-ку чүүлүнден).

Чоонта чаа Архангельск областа чаңгыс чер чурттугларым мени «Коммунизм тургузукчузу» солуннуң бежен чыл болган оюнга чалаан. Район төвү Плесецк суур областың ыяш белеткээр кол чери чүве.

С. В. Котрехов аттыг кудумчуга үнүп келдим. Суур ажок чаартынган-даа болза, чамдык черлерде чээрби чылдаргы дег олчаан болду. Ынчангы бичии-бичии ыяш бажыңнар хевээр. Ону суурнуң чурттакчылары — «Коммунизм тургузукчузу» солуннуң номчукчулары болгаш бижикчилери ажылчын бижикчиге тураскааткаш, ынчаар арттырган.

Бижикчиниң адын эдилээн кудумчуда телевизор септээр бажың бар. ооң ханазында даш самбырада мынчаар оюп каан: «Маңаа 1926-1927 чылдарда ажылчын корреспондент, тудугжуларның ажылчын комитединиң секретары коммунист Семён Варламович Котрехов чурттап турган. Ол 1927 чылдың август 12-де Совет эрге-чагырганың дайзыннарының холундан өлген».

Семён Варламович тудугга ажылдап турганда-ла, солунче метериалдар бижип турган. Тудугжуларның профэвилел төп комитединиң органы «Тудугжу» база губернияның «Чалгыг» солуннарының болгаш хана солуннуң активчи бижикчизи турган. Ол мурнакчыларны мактап, четпестерни шүгүмчүлеп, совет тургузугнуң дайзыннарын сойгалап бижип турган.

Тудугга бир кулакка баштаткан бөлүк турган. Олар чонну мегелеп, тудуг материалдарын оорлап, өскээр саарып турган. Котреховтуң оларны сойгалаан материалдары солунга бо-ла үнер, ынчангаш кулактар кыжаңып эгелээннер. Оларның чамдыызы күрүнеге удур херээ дээш шииттирген, а хосталгага артканнары бижикчиниң амы-тынынга четкен.

Ажылчын корреспондентини өлүргени Плесецкиниң чонунуң килеңин көдүрген. Ынчан ажылчы чоннарның хуралдары, партия болгаш күрүне органнарынга хөй-хөй чагаалар ук херектеннерге хамаарыштыр хоойлунуң бүгү күжүн ажыглаарын негээн. Өлүрүкчүлерни суд шыңгыы шииткен.

Бижикчиниң чаңгыс чер чурттуглары демги турасгаалдардан аңгыда «Коммунизм тургузукчузу» солунга Семён Котрехов аттыг шаңналды база тургускан. Ол шаңнал-биле солуннуң активчилери чээрби ажыг чылдар дургузунда шаңнаттырып келген. Баштайгы шаңналды ында цемент заводунуң ажылчыны, ам чугай заводунуң директору болу берген Валентин Денисович Лопатин алган. Оон соонда башкы Т. М. Лазарева, колхоз библиотекары А. П. Куделин, көдээ ажылчын С. В. Сметанин, диспетчер З. Ф. Копытова болгаш өскелер-даа бижикчи аттыг шаңналдың лауреаттары болганнар. Олар ам-даа район солуннуң активчи бижикчилери болуп турар.

Н. АНТОНОВ.

(«Агитатор» журналдан).

Суурнуң чурттакчылары, сугнуң үш дамдызы ышкаш, бот-боттарынга дөмей үш ийисти беш чыл мурнунда өөренири-биле үдеп чоруткан. Чон оларны боттарының уруглары дег чылыг сөстери-биле чагып, төрээн черинге кээп, көдээ ишчилерниң оруун уламчылаарын чагып турганнар.

Шынап-ла, чурттакчыларның чагыы сагыш дег болган. Чазып Вера, Надежда болгаш Любовь Михайловалар Чувашияның көдээ ажыл-агый институдунуң зооинженерлер факультедин доосканының дипломун холга алгаш, суурунга ээп келгеннер. Надежда төрээн колхозу «Лучуга», а Вера биле Любовь өөредилге чериниң сүмелээнин ёзугаар Калинин облазынга барган.

— Төрээн черимниң карак четпес делгем хову-шөлдеринге ада-ием чаагай тарааны өстүрүп чорааның черле утпас мен. Олар бистерни өстүрүп, кижизиткен. Ам чүгле ниитиге ажыктыг ажыл кылырывыс арткан. Ынчангаш чоннуң идегелин шынзыдар дээш кызыдар бис — деп, Вера чугаалап орар.

— Шак-ла ынчаар ажылдаар херек — деп, ооң акызы Григорий деткившаан, кижи төрээн чери чокка, дазыл чок ыяш-биле дөмей болбазык бе.

Ажыл-ижиңерге, амыдырал-чуртталгаңарга аас-кежиин күзедим, Вера, Надежда, Любовь!

Ф. СТЕПАНОВА.

Чуваш АССР-де Янтиково суур.

ДҮРГЕН ЧУГААЛАР

Тевене —
Тевенелеттинзе
Тевенелеттингей аан.
Тевенелеттинмезе
Тевенелеттинмээй аан.
Кудурга —
Кудургалаттынза
Кудургалаттынгай аан.
Кудургалаттынмаза
Кудургалаттынмаай аан.
Шавылдыыр —
Шавылдыырлаттынза
Шавылдыырлаттынгай
аан,
Шавылдыырлаттынмаза
Шавылдыырлаттынмаай
аан.
Ыңгыржак —
Ыңгыржакталза
Ыңгыржакталгай аан,
Ыңгыржакталбаза
Ыңгыржакталбаай аан.
Чарык паш —
Чаваналаттынза
Чаваналаттынгай аан,
Чаваналаттынмаза
Чаваналаттынмаай аан.
Чадыр ог —
Чадырлаттынза
Чадырлаттынгай аан,
Чадырлаттынмаза
Чадырлаттынмаай аан.
Өреге —
Өрегелеттинзе,
Өрегелеттингей аан,
Өрегелеттинмезе
Өрегелеттинмээй аан.

О. ДАРЫМА чыып бижээн.

ША — БАШТАЙГЫ СОГУГ

Шыдырaага ша херек, шываганчыга дыш херек деп тыва улустуң чугаазында черле ужур-ла бар. Шыдыраа оюнунга ша — удурланыкчызының нояныче баштайгы дорт согуг болур. А бир эвес ноян ол шадан камгаланып шыдавас болза, мырыңай өлүм — мат. Шыдыраа оюнунуң кол сорулгазы — удурланыкчызының ноянын матка олуртуру болур. А ша дээрге анаа-ла дузалал көш-түр.

Ол бо хүнге чедир ындыг турган. Моон соңгаар ындыг болбас. Ону ынчаар чугаалаарының мурнунда, бо одурупарның автору эвээш эвес шыдыраа номнарын ашкан, оларның анализин кылган. Дараазында шыдыраа номнарын сайгарган: «Шыдыраа оюнунуң амгы өөредилге ному», «Шыдыраа уран чүүлүнүң эртинези», «Чагаа хавында көш», «Гроссмейстер Полугаевский». Ол номнарны номчуп таныжып тургаш, кым, кандыг чылдагаан-биле, канчап тургаш, хөй катап удуп алганыл деп чүвени түңнеп көрген.

Чүү болганыл, ынчаш? кижи уттурган болган. Ол 270 оюннуң түңнелинде бир дугаар ша кылган улустан 185 кижи уткан, чүтле 85 чүл дээрге, баштай шалап эгелээн шыдыраачы удурланыкчызындан ийи катап күштүг болуп турар-дыр. (Уттурган 85 деп сан чүгле ойнакчы кижиниң артык күжүн азы эки туружун чедир ажыглап шыдавайн барганындан өске чүнү-даа чугаалавайн турар деп чүвени демдеглеп каалыңар).

Үстүнде адаан номнарывыста эң дээре шыдыраачыларның эки ойнаан салыгларының дугайында чугаа чоруп турар болганда, бистиң үндүрген түңнеливисте кандыг-даа маргылдаа чок.

Шыдыраа темазынга хамаарышкан «Ша — баштайгы согуг» деп бо бичии шинчилелди хынап көөрүнүң эң эки аргазы — ону практиктиг оюнга хынап көөрү. «Ша — баштайгы согуг» деп оюннуң бүгү дүрүмнери аңаа шыдыраа оюну-биле дөмей. Чүгле ылгалы — баштайгы шага чедир ойнаар. Баштай шалапкан болзуңза — уткан сен.

Ооң сөөлүнде баштайгы ша — тиилелгениң үндезини деп чүвени боттарыңар биле бээр силер.

П. АРТАМОНОВ.

Тес-Хем район.

КРОССВОРД

ДООРА ДУРГААР: 4. Араатан куш. 9. «Ромео биле Джульета» деп трагедияның автору. 10. Чүң ээрер херексел. 11. Чылдың бир эргилдези. 12. Шуушкак кош. 13. Допчулалдыг илеткел. 15. Кижиниң болгаш дириг амытаннарның көөр органы. 18. Частыр чүүл. 20. Узбек ыры-хөгжүм ансамбли. 21. Машина марказы. 22. Кандыг-бир текстиг азы чуруктарлыг парлап каан чогаал. 23. Аас чогаалының бир хевири. 24. Ажык-тывыштыг аң. 25. Херексел (демир кезер). 33. Часкы, күскү хаттар. 34. Курт-кымыскаяк аймаандан чалгыннарлыг насеком. 35. Тыва календарьның бир чылы. 36. Тулаа үнүжү. 37. Ортаа Азияда хоорай. 38. Чадаң ыяш.

УЗУН ДУРГААР: 1. Дээди өөредилге черинде факультет эргелекчизи. 2. Мусульман шажын. 3. Далай дээрбечизи. 5. Лампа халыывы. 6. Хем дүвүнде ханы оңгар. 7. Математикада билдинмес хемчээлдерни демдеглээр ийнги үжүк. 8. Түңнел оюп. 14. Индий океанда ортулук. 15. Оожум Донның чурттакчызы. 16. Шаажылал херексели. 17. Циркттиң каттырынчыг оюн көргүзер артизи. 19. Кавказта болгаш Ортаа Азияда суур ады. 20. Сөөлгүзү ударениелиг ийи слогтан тургустунган стопа. 26. Үрезин чажар машина. 27. Тыва хөгжүм херексели. 28. Сарыг шажын ному. 29. Сүттен кылган кургаткан чемниң бир хеври. 30. Национал хүрешке мөгениң хевн. 31. Таныттынмас кылдыр арынга кедер чүүл. 32. Шүлүк чогаалының шоодуглуг хевири.

С. ДОНГАК тургускан.

СОНУУРГАКТАРГА

ТЫПКАН

Япон эмчи Исито Мукаино ине-биле эмнээриниң специализи. Ол кулак халбыңын ине-биле өттүр идерге, аштадыр хөөнну кудуладыр точка барын тыпкан. Мукаино ажыдыышкынын семирип чоруур улусту эмнээринге ажыглап турар.

БАКТАШПАҢАР

Иранның улуг назылыг чурттакчызы 143 харлыг Абхас Хаксар журналистерге үр чурттап келгениниң чажыдын ажыдып берген.

Кижи кажан-даа кылыктанмас, маргышпас, ылаңгыя херээженнер-биле аас быылаашпас болза эки деп, ол чугаалаан. Хорадаар чорук кижини дүрген кырыдар.

АДЫН СОЛААН

Москва театрларынга аныяк актёр Александр Алексеевич Пожаровтуң баштайгы оюннары чедиишкинниг чоруп турган. Көргүзүг төнерге, актёрнуң ойнааның сонуургап, көрүкчүлер аңаа байыр чедирип:

— Пожаров! Пожаров! — деп алгыржып турган.

Ол үеде сөөлгү одуругга орган көрүкчүлерге «Пожар!» («өрт!») деп алгыржып турар ышкаш кылдыр дыңналган. Залда олурган улус мөгүдеп, үнер эжикче далажыпкан.

Шак ол көргүзүгнүң соонда, актёрга доп-дораан фамилиязын солуурун сүмелээн. Аныяк актёрнуң баштайгы үнүүшкүнү ооң-биле доозулган, а сцежаже Александр Алексеевич Остужев деп артист үнүп ээлээн.

КУШ АДЫ-БИЛЕ

Чаа Зеландияның Южная ортулукта Отаго районуу курорттар-биле алдаржып сураглаан. Ынчалза-даа оларның эң-не чурумалдыы чүгле 150 кижи чурттап турар хензиг Нейсби деп чер боор турар. Ам удавас болур спортчу байырлалды орта эрттирер кылдыр шилип алган.

Чаа Зеландияның, Австралияның, Японияның, Швецияның болгаш өске-даа чурттарның спортчулары бо январь айда Нейсбиге чыглып келир. Олар черниң үг-шиим тыварынга, чадаг чарышка, эстафетага делегей маргылдаазынга киржирлер. Ол маргылдааны Чаа Зеландияда ат-сураглыг киви дээр куштуң ады-биле «киви» деп адаан.

ХЕРЕЛ КЫПСЫР

1984 чылдың февраль 8-те ажыттынар XIV кышкы Олимпий оюннарының төвү Сараевога олимпий одун Олимпийден чедирип эккээриниң оруун тодараткаш, бадылаан. Январь 29-та эртенгиниң 11 шакта эрте-бурунгу стадионга ол отту хүн херелдери кыпсыр. Чадаг кижилер, а ооң соонда автмашинага ол отту чоокку аэродромга чедирип эккээр. Оон ол отту Афинага самолёт-биле эккээрге, төп стадионга байырлал ёзулалы болур.

ТВ

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.55 — Делегей улустарының чогаадылгазы. 9.25 — «Спортлотонуң» 54-кү тиражы. 9.35 — «Өг-бүле болгаш школа». Тележурнал. 10.05 — «Бурунгу Кампучияның катап тургузуушкуну». Киноочерк. 10.35 — «Аныяк Россия». Тос сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү сериязы. 11.40 — Чурукчулар дугайында чугаалар. «Тоолчургу херектерниң мастерлери». 12.10— «Тинлекчилер». Фронтучу өңнүктерниң клуву. 13.25 — «Горячий час» деп документалдыг телефильмниң баштайгы үндүрүлгези. «Люди большой судьбы» деп циклден. 13.55—14.10 — Чапсар. 14.10 — Бөгүн делегейде. 14.25 — Уругларга — фильм: «Капитан сорвиголова». 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 16.35 — Политиктиг тайылбырлакчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.05 — Мультфильмнер. 17.20 — «Куда ведут нити заговора...» деп фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 18.15 — «Эш ыры» деп бүгү-эвилелдиң телеконкуруу. 19.00 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 20.00 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Плисецкаяның чогаадыкчы кежээзи. 21.00 — «Үе». 21.35 — ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Плисецкаяның чогаадыкчы кежээзиниң уланчызы. 22.40 — Лыжа спортунга ССРЭ-ниң бирги чери дээш маргылдаа. 50 км. Эр улус. 23.05 23.15 — Телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — Эртенги гимнастика. 8.20 — Кадык болур дизиңзе. 8.30 — «Шайбу! Шайбу!». Мультфильм. 8.55 — «Литература номчулгалары». Г.-Х. Андерсен. «Тоолдар болгаш төөгүлер». 9.30 — «Эртенги почта». 10.00— «Кижи — черге ээ» 11.05— Ленинград телевидениезиниң программазы. 12.45 — Уругларга — фильм. «Мээң генералым». 1-ги сериязы. 13.50 — Социалистиг чурттарның документалдыг фильмнери. 14.30 — «Чүү? Каяа? Кажан?» Телевикторина. 15.30 — «Фестивальдар... Конкурстар... Концерттер...». 16.30 — «Аян-чорукчулар клуву». 17.30 — «Музыкальный киоск». 18.00 «Владимир Маяковский» деп документалдыг фильмниң баштайгы үндүрүлгези. 18.30 — Чемпионат СССР по водному поло. «Динамо» (Алма-Ата) — МКУ. 19.00 — «Кадыкшыл». 19.45 — Делегей байдалының дугайында тайылбыр. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Он ийи ай». Мультфильм. 1-ги кезээ. 20.15 — «Спутник кинозрителя». 21.00 — «Үе». 21.35 — 23.45 — «Барык каттырынчыг төөгү». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

АГААР

Республикага шокар булуттаар, чамдык черлерге биче хар чаар. Соңгу-барыын чүктен хаттың күжү секундада 3—8 метр. Дүне агаарның температуразы 30—35, чамдык черлерге 19—20 градус соор. Хүндүс 22—27, чамдык черлерге 20 градус соор.

Автоориктарга көстүрү 2—4 км.

Кызылга чуга булуттаар, хүндүс биче хар чаар. Дүне агаарның температуразы 30—32, хүндүс 22—24 градус соок болур.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

КИНО

ЯНВАРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Дикие лебеди» 10.00, «Невезучие» 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Я и весь класс» 9.00, «Мультсборник» 10.30, «В тридевятом царстве» 11.50, 13.40, 15.30, «Смерт среди айсбергов» 17.50, «Клятвы — обещания» 19.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Киносборник» 11.00, «Мы из джаза» 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чертёнок» 14.00, «Четыре мушкетёра» 16.20, 19.30 шактарда.

Редакцияның адрези: 667000, Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу бажың № 3. Теле фоннары: Редакторнуң 2-24-63 редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-23-54, харысалгалыг секретарьның 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш үлетпүр килдистериниң 2-31-75 пропаганда болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, чагаа килдизиниң 2-41-27, информация килдизиниң 2-20-60 культура килдизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, корректорларның 2-27-41 бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Солун неделяда 6 катап үнер.

Чагыг № 2077.

Тыва АССР-ниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединиң типографиязы. Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1; ТС—00616